

UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za sociologijo

DIPLOMSKO DELO

NATAŠA MILENOVIĆ

Maribor, 2010

UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za sociologijo

Diplomsko delo

NASILJE STARŠEV NAD OTROKI
V SLOVENIJI

Mentor:
doc. dr. Rudi Klanjšek

Kandidatka:
Nataša Milenović

Maribor, 2010

ZAHVALA

Za pomoč in nasvet pri nastajanju pričujočega diplomskega dela se zahvaljujem rednemu profesorju doc. dr. Rudiju Klanjšku.

Zahvala gre tudi staršem, bratu z družino, Matjažu in Janji ter prijateljem.

Posebna zahvala pa gre moji družinici, Primožu, Živi in Filipu, saj so mi prav oni dali moč dokončati zadano nalogo.

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

IZJAVA

Podpisana Nataša Milenović, rojena 18.1.1978, študentka Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, smer sociologija in zgodovina, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Nasilje staršev nad otroki v Sloveniji* pri mentorju doc. dr. Rudiju Klanjšku, avtorsko delo.

V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorjev.

Nataša Milenović

Maribor, 26. februar 2010

POVZETEK

Nasilja v družini je več vrst: fizično, psihično ali čustveno nasilje, spolno nasilje, ekonomsko nasilje... Največ govorimo o fizičnem ali telesnem nasilju, katerega najbolj pogoste žrtve so povsod, tudi pri nas, ženske in otroci. Najbolj prikrito je psihično nasilje, ki se kaže kot čustveno izsiljevanje, povzročanje strahu in podobno. Daleč najpogostejše žrtve psihičnega nasilja so otroci, a ker do nedavnega te oblike nasilja sploh nismo dojemali kot nasilje, o njem vemo zelo malo. Velikokrat se različne vrste nasilja prekrivajo. Storilci nasilja so osebe, ki so otroku zelo blizu, posledice nasilja so največkrat dolgotrajne, lahko celo rečemo, da vplivajo na celotno otrokovo življenje. Prav zato je zgodnje odkrivanje in dejansko zavedanje problema nasilja ključnega pomena pri nudenju pomoči otrokom – žrtvam nasilja.

Ključne besede: družina, nasilje nad otroki, vrste nasilja, posledice nasilja, statistika, vladne in nevladne organizacije.

ABSTRACT

There are several types of domestic violence: physical, psychological or emotional abuse, sexual abuse, economic violence, etc. In Slovenia, as everywhere else, we mostly talk about physical abuse, the victims of which are the most frequently women and children. Psychological abuse is the most concealed form of abuse and manifests itself as emotional blackmail, causing fear and similar. Children are by far the most frequent victims of psychological abuse, but as this form of abuse has not been perceived as violence until recently, we know very little about it. Different forms of violence are often concealed. Abusers are people close to children and the consequences are most of the time long-lasting; we might even say they have an effect on children their entire life. That is why early detection and actual awareness of the problem is key to offering help to children – victims of abuse.

Key words: family, child abuse, types of abuse, consequences of abuse, statistics, government and non-government organizations.

KAZALO

1. UVOD	1
2. DRUŽINA IN NASILJE V DRUŽINI	4
2.1. Definicija družine	4
2.2. Definicija nasilja v družini	5
2.3. Kratka zgodovina nasilja v družini	6
2.4. Oblike nasilja nad otroki in njihove posledice	8
2.4.1. Psihično nasilje	9
2.4.1.1. Posledice psihičnega nasilja	10
2.4.2. Fizično nasilje	12
2.4.2.1. Posledice fizičnega nasilja.....	13
2.4.3. Spolno nasilje	14
2.4.3.1. Posledice spolnega nasilja.....	16
2.4.4. Zanemarjanje.....	17
2.4.4.1. Posledice zanemarjanja	18
2.5. Teorije o nasilju v družini	19
2.5.1. Alkohol kot vzrok nasilja	21
2.5.2. Teorija socialnega učenja	23
2.5.3. Teorija frustracije.....	24
2.5.4. Teorija rutinskih dejavnosti.....	25
2.5.5. Teorija izmenjave.....	26
2.5.6. Teorija virov.....	27
2.5.7. Feministične teorije.....	28
3. PRAVNA ZAŠČITA OTROK	30
3.1. Otrokove pravice	30
3.1.1. Deklaracija o otrokovih pravicah	30
3.1.2. Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah	30
4. ZAKONSKA UREDITEV V REPUBLIKI SLOVENIJI	33
4.1. Pravna podlaga	33
4.1.1. Ustava Republike Slovenije	33
4.1.2. Kazenski zakonik Republike Slovenije.....	33
4.1.3. Zakon o preprečevanju nasilja v družini – ZPND.....	34
4.1.4. Zakon o prepovedi telesnega kaznovanja	38
4.2. Pravni ukrepi zoper oblike nasilja nad otroki v Sloveniji	39
4.2.1. Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost.....	40
4.2.2. Kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino	41
5. ZAZNAVANJE NASILJA NAD OTROKI V SLOVENIJI	43
5.1. Pristopi in ukrepi ob odkritju nasilja	43
5.2. Obseg nasilja v družini v Sloveniji	47
5.3. Institucionalne oblike pomoči	48

5.3.1.	Policija	48
5.3.2.	Tožilstvo in sodstvo	53
5.3.3.	Centri za socialno delo	59
5.3.4.	Zdravstvo	63
5.4.	Neinstitucionalne oblike pomoči	65
5.4.1.	SOS TELEFON za ženske in otroke - žrtve nasilja	67
5.5.	Sodelovanje med institucijami	69
6.	RAZISKAVE NA PODROČJU NASILJA NAD OTROKI V SLOVENIJI	71
6.1.	Pregled raziskav	71
7.	UKREPI IN PROGRAMI PREPREČEVANJA	78
8.	ZAKLJUČEK	81
9.	LITERATURA IN VIRI	84
9.1.	Monografije in članki	84
9.2.	Internetni viri	87

KAZALO TABEL

Tabela 1: Št nasilnih kaznivih dejanj v družini (od leta 2000 do 2007)	49
Tabela 2: Št. osumljencev in št. žrtev kaznivih dejanj s področja nasilja v družini (od leta 2000 do 2007).....	50
Tabela 3: Št. kazenskih ovadb dajanj nasilja v družini (od leta 2000 do 2004).....	50
Tabela 4: Št. obravnavanih kaznivih dejanj, kjer je bil odnos med osumljenim in oškodovancem/žrtvijo otrok - starš	51
Tabela 5: Pregled postopkov pri kaznivem dejanju nasilja – polnoletni storilci v letu 2005.....	56
Tabela 6: Pregled postopkov pri kaznivem dejanju nasilja – polnoletni storilci v letu 2007.....	58
Tabela 7: Št. evidentiranih primerov nasilja v družinah (po podatkih 46 CSD, med l. 1998 in 1999)	61
Tabela 8: Število obravnavanih primerov izkušnjo nasilja na območju Slovenije v letu 2007.....	62
Tabela 9: Primerjava števila klicev na SOS telefon v letih 1999 do 2008.....	68
Tabela 10: Prisotnost nasilja v družinah osmošolk in osmošolcev v Sloveniji	72
Tabela 11: Ali organizacije oz. ustanove naredijo dovolj za preprečevanje nasilja v družinah in ozaveščanje ljudi o tem?	76

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje.....	52
Graf 2: Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let	53

1. UVOD

Družina je posebna družbena skupina, ki temelji na skupnih kulturnih, socialnih, čustvenih, spolnih, vedenjskih in materialnih interesih ter tvori zaključen vrednotni sistem, znotraj katerega njeni člani zadovoljujejo potrebe po opori, samostojnosti, urejenosti, razvoju in sporazumevanju.

Na žalost pa znotraj družine prihaja tudi do nasilja; natančneje, prihaja do nasilja staršev nad najšibkejšimi člani družbe – otroki. Dejansko je družinsko gospodinjstvo najnevarnejši kraj sodobnega življenja. V statističnem smislu je veliko bolj verjetno, da se bomo poškodovali doma, kot da nas bo kdo napadel na samotnem kraju sredi noči. V povprečju velja, da se eden od štirih umorov zgodi doma in sta morilec in žrtev sorodstveno povezana. Otroci, ki so žrtve nasilja, so najrazličnejših starosti. Spolne zlorabe so zabeležene že pri otrocih, starih nekaj mesecev.

Danes je kar težko verjeti, kako dolgo so zdravniki, učitelji in vzgojitelji potrebovali, da so "opazili", da nekateri otroci redno padajo po stopnicah, butajo z glavo ob zid in sami od sebe polagajo roke na vročo peč. V Sloveniji je na hude oblike trpinčenja v družini prvi opozoril ljubljanski pediater dr. Pavle Kornhauser. Prav po njegovi zaslugi je v Ljubljani leta 1979 potekal prvi simpozij v socialističnih državah sploh in prvi v bivši Jugoslaviji, na katerem so pediatri spregovorili tudi o tej zamolčani temi. Javnost je bila šokirana in pretresena, za storilce so se glasno zahtevale višje kazni. A to je bilo bolj ali manj vse.

Na žalost v današnjem času skoraj ne mine teden, da ne bi zasledili šokantnih zgodb o nasilju v družini, bodisi v Sloveniji bodisi drugje po svetu. Laična javnost, mediji, strokovne službe, vladne in nevladne organizacije in nenazadnje tudi država sama tej temi posvečajo vedno več pozornosti, posledično je tudi vedno bolj prisotna v različnih sferah družbene zavesti. Zato ni odveč, če si na tem mestu zastavimo vprašanje, ali danes starši z otroci res slabše ravnaajo kot v preteklosti.

Nasilje v družini se je dogajalo tudi v preteklosti, vendar dejstva, da so brutalno pretepeni otroci le nesprejemljivi vrh družbeno in zakonsko toleriranega nasilja nad otroki, večina ljudi tedaj še ni bila pripravljena sprejeti. Kar ne pomeni, da nasilja prej ni bilo, ampak tako stroka, raziskovalci, politika kakor tudi državljanke in državljani

temu problemu niso posvečali dovolj pozornosti. Tako so žrtve, posledice več let trajajočega nasilja največkrat nosile same, širša družina je nasilna dejanja znotraj svojih krogov pogosto varovala kot družinsko skrivnost.

Da je nasilje v družinah postal aktualen in prepoznaven problem, o katerem je začela javno razpravljati tudi stroka (socialni delavci, predstavniki zdravstva...), policija in tožilstvo, gre zasluga predvsem pobudam in akcijam feminističnih društev, predstavnicam in predstavnikom nevladnih in neprofitnih organizacij ter posameznicam iz skupin za (samo)pomoč (Rener in dr., 2006:17).

O družinskem nasilju se v današnjem času čedalje več govori in piše. V zadnjih desetletjih tako padajo tabuji in literatura o različnih oblikah nasilja v družini se množi z neverjetno hitrostjo. To daje vtis, da je tega pojava vedno več, zato spodbuja idealizacijo preteklosti. Vsekakor pa lahko govorimo o večji občutljivosti strokovnih služb, institucij in javnosti za ta problem.

Nasilje v družini torej ni nov pojav, vendar ga je družba začela izraziteje obsojati, ga označevati kot nekaj problematičnega, nezaželenega, nedopustnega šele v zadnjih desetletjih. V tem obdobju je postal tudi predmet zanimanja številnih raziskav, vendar pa so ugotovitve le-teh skromne, saj so opredelitve pojava raznolike, kar onemogoča primerljivost rezultatov med raziskavami. Problematična je že sama opredelitev pojava, ki je podlaga za vse analize in teoretične razprave.

Po drugi strani pa ostaja kljub navedenim dejstvom nasilje staršev nad otroki v družini marsikje še vedno tabu tema, kar je posledica visoke stopnje družbene tolerance do nasilja v zasebnosti. Država ima sicer nalogo varovati otroke pred nasiljem, vendar si še danes veliko ljudi zatiska oči pred dejstvom, da je veliko otrok žrtev nasilja, oziroma, da to sploh obstaja.

V diplomski nalogi bom podrobneje prikazala oblike nasilja nad otroki v družini ter njihove posledice. Predstavila bom tudi različne teorije o nasilju v družini ter s pomočjo le-teh poskušala ugotoviti, kateri so tisti dejavniki, ki odrasle pripeljejo do nasilnega vedenja nad otroki. Poleg tega se bom dotaknila pravnih aktov, zakonov in ukrepov, ki jih je sprejela Republika Slovenija in katerih namen je zmanjšati stopnjo družinskega nasilja. Poseben poudarek bom posvetila zaznavanju nasilja nad otroki v Sloveniji (z vidika vladnih in nevladnih organizacij). Predstavila bom tudi raziskave,

ki so bile opravljene na temo družinskega nasilja v Sloveniji. Ponudila bom možne preventivne rešitve, ki bi naj prispevale k zmanjšanju stopnje nasilja staršev nad otroki.

Namen diplomskega dela je opozoriti na dejstvo, da je v Sloveniji, kljub novemu Kazenskemu zakoniku in Zakonu o preprečevanju nasilja ter ostalim sprejetim načrtom, resolucijam, akcijam in smernicam s strani države in državnih institucij ali nevladnih organizacij, še vedno storjeno veliko premalo oziroma te organizacije med seboj še vedno premalo sodelujejo. Statistični podatki namreč kažejo, da se število nasilnih dejanj in ovadb iz leta v leto povečuje, ne pa zmanjšuje. Zato domnevamo, da je za uspešno obravnavo nasilja staršev nad otroki v Sloveniji potrebna ustrezna državna politika in zakonodaja, ki bo narekovala celovit in sistematski pristop, predvsem na nacionalni ravni. Sedanji način reševanja nasilja nad otroki ni ne učinkovit ne sistematski.

V nalogi bomo uporabljali deskriptivno, komparativno in zgodovinsko metodo, ter metodo klasifikacije in metodo analize in sinteze (Čagran, 2008: 15).

2. DRUŽINA IN NASILJE V DRUŽINI

Da bomo lažje razumeli nasilje nad otroki ter njihov položaj v družini, kjer se le-to izvaja, sem se odločila, da najprej podam različne definicije družine in nasilja ter predstavim kratko zgodovino nasilja v družini, oblike nasilja in teorije o nasilju v družini.

2.1. Definicija družine

Socioloških definicij družine je veliko in se med seboj razlikujejo, vendar pa jih večina družino definira kot vsaj dvo-generacijsko skupnost in družbeno institucijo, ki skrbi za otroka/e.

Družina¹ naj bi bila prostor, ki daje optimalne možnosti za emocionalni in socialni razvoj otrok, nosi pa tudi odgovornost za njihovo blaginjo. Pomembna je tudi za vzgojo, znotraj nje pa otrok oblikuje tudi vedenje, ki je zanj značilno tudi kasneje. Družina otroka pripravi na vstop v njegovo socialno skupino s tem, da mu privzgoji določene norme in stališča (Sambolič, 2002: 10-11).

Rus Makovčeva (2003: 44) vidi družino kot organizacijsko kompleksni socialni sistem, ki lahko vsebuje dve do štiri generacije. Za ta sistem so značilni čustvena povezanost, lojalnost in trajnost članstva (ne glede na dejstvo kje, s kom in kako daleč živimo, vedno ostanejo starši naši starši in mi njihovi otroci).

Tomorijeva (1994: 10) definira družino kot nekakšno miniaturno družbo, ki ima svojo sestavo, socialna pravila in notranja razmerja moči, obrede in zgodovino, ki jo delijo vsi člani te skupine in prenašajo njena sporočila v starih, ustaljenih vzorcih v nove okoliščine.

Danes besedo »družina« uporabljamo, kot bi imela en sam splošno uveljavljen pomen. Številni si pod to besedo predstavljamo starše nasprotnega spola z enim ali več otroki, ki živijo v družinski sreči, tam nekje v ozadju pa je morebiti zaznati še ljubeče stare starše. Takšne družine so po splošnem prepričanju »normalne«, čeprav je stvarnost večine ljudi povsem drugačna. V današnjem času poznamo zelo različne družine, na primer neporočene pare, starše samohranilce, znova združene družine prej

¹ Termin »družina« izvira iz latinskega izraza *famulus*, kar pomeni domači suženj.

ločenih staršev, pare brez otrok, komune in homoseksualne pare obeh spolov z otroki. Bolj kot upoštevamo zgodovinsko in kulturno raznolikost družinskih oblik, kot tudi različnih alternativnih načinov družinskega življenja, težje je priti do sprejemljive definicije družine.

2.2. Definicija nasilja v družini

Slovar slovenskega knjižnega jezika definira nasilje kot dejaven odnos do nekoga, značilen po uporabi sile, pritiska (SSKJ, 2005: 624).

Družina je zaradi velike čustvenosti, ki je značilna za družinske odnose, veliko bolj stresna kot druge socialne skupine. Pomemben dejavnik za razumevanje visoke stopnje nasilja v družini so tudi kulturne norme, ki delno opravičujejo uporabo nasilja med družinskimi člani in hkrati obsojajo nasilje zunaj družine. Definicija mora zajemati tako vse pojavne oblike nasilja, na primer fizično, psihično, spolno..., kot tudi določiti krog oseb, ki so kot družinski člani lahko žrtve nasilja.

Najpogosteje je nasilje v družini definirano kot "način nadzorovanja, ki ga izvaja ena oseba nad drugo in ki se manifestira na različne načine, vključuje pa fizično in spolno nasilje, grožnje, emocionalne zlorabe in ekonomsko zatiranje" (Zaviršek, 1993: 41).

Nesporno je, da je opredelitev pojava družinskega nasilja zelo močno vezana na socialni in kulturni kontekst in se zato lahko spreminja skozi čas in prostor. Ko govorimo o pojavu nasilja v družini, govorimo o nasilju med družinskimi člani oz. nasilju družinskega člana/družinskih članov v odnosu do drugega člana/drugih članov. Statistični podatki kažejo, da so najpogostejše žrtve nasilja ženske in otroci ter starostniki, redkeje pa moški člani družine (Filipčič 2002: 55).

Kanduč (2001a: 13) je zato mnenja, da bi morali nasilje v družini dojemati v najširšem družbenem okviru in sicer kot neupravičeno uporabo sile ali prisiljevanja oziroma povzročanja škode.

2.3. Kratka zgodovina nasilja v družini

"Kjer so otroci, mora biti doma tudi šiba, to je stara resnica in pravica. Kjer ni pri deci šibe strahovalke, tudi pokorščine ni..." "Oča in mati brez šibe in pa kralj brez meča izgubijo hitro čast in oblast." "Šiba strahovalka se ne sme za tramom posušiti; zakaj suha šiba se rada zlomi in malo pomaga; za potrebo mora peti, toda modro in po pameti."

Anton Martin – Slomšek

Avtor z današnjega vidika nedopustnih "vzgojnih" priporočil, je višji šolski nadzornik in kanonik lavantinske škofije, škof in svetnik Anton Martin Slomšek. Slomšek je živel v času (ko so bili takšni in podobni nazori nekaj povsem normalnega), ko so poleg staršev otroke "vzgojno" topli tudi duhovniki in učitelji. Do 18. stoletja je bilo nasilje nad otroki običajna praksa, saj so jih starši navajali na strogo poslušnost in podrejenost. Nasilje je bilo sredstvo vzgoje, socializacije ter izraz čustev družinskega poglavarja. Močnejši v družini je imel vedno dominanten položaj, zaradi katerega je od drugih zahteval spoštovanje, poslušnost in ubogljivost. Tudi konec 18. in začetek 19. stoletja nista prinesla bistvenih sprememb v čustvenih odnosih v družini, saj je za kmečke matere tega časa značilna ravnodušnost in brezbržnost do otrok, ki se je kazala tudi v brezbržnem sprejemanju pogostih smrti dojenčkov, pomanjkanju časa zanje oziroma za njihovo vzgojo, saj je le-ta »potekala kot integralni sestavni del vseh delovnih in življenjskih procesov znotraj gospodinjstva« (Sieder, 1998: 35).

Podobno se je dogajalo tudi z otroci delavskih družin, njihova socializacija je potekala mimogrede, prednostni in življenjsko nujni cilj pa je predstavljala »vzgoja za delo«. Tudi ti otroci so morali že pri treh, štirih letih pomagati staršem pri delu, kar je povzročalo telesne in duševne obremenitve ter deformacije otrok (Sieder, 1998: 91). Poleg tega pa so okoliščine (utesnjene stanovanjske razmere, pomanjkanje postelj), v katerih so živeli nižji sloji, doprinesle k temu, da so bili starši in otroci prisiljeni spati skupaj, zato je pogosto prihajalo do spolnih zlorab in incesta (Sieder, 1998: 190).

Šele v 19. stoletju se je z nastankom novih socialnih reform deloma spremenilo nasilno ravnanje do otrok ter celotno dojemanje fenomena otroštva; pojavila se je

potreba po priznavanju otroštva in mladosti kot posebnih življenjskih obdobij, čemur je sledilo tudi priznanje, da otrokom pripada posebna zaščita in skrb (Waiss in Gallé, 1996: 11).

V času industrializacije se je razvila zaprta *nuklearna družina*². Zanj je značilno, da so v ospredje stopila čustva in da so bile zakonske zveze sklenjene na podlagi osebne izbire (Rus Makovec, 2003: 45-46). Poleg tega je bilo to obdobje velikih sprememb družinskega življenja, saj je prineslo konstruiranje novih družbenih vlog, kot so materinstvo, očetovstvo, otroštvo. Ženske in matere so se začele vedno bolj pomikati iz zasebne v javno sfero, saj so začele delati v industriji, vloga očeta pa je postajala vse bolj neločljiv del moške identitete. Vedno večji je bil tudi nadzor mater s strani socialnih delavk, ki so presojale ustreznost življenjskih pogojev, v katerih so živeli otroci, hkrati s tem pa so otroke iz nasilnih družin, družin alkoholikov ter zanemarjene otroke premeščali v otroške domove (Švab, 2001: 37).

Sledilo je obdobje pluralizacije družinskih oblik (pozna 80. in zgodnja 90. leta 20. stoletja). Razvile so se tako imenovane enostarševske, reorganizirane, dopolnjene, istospolne družine, izvenzakonske življenjske skupnosti z otrokom/otroki, stanovanjske skupnosti z otrokom/otroki... Zato so lahko kohabitacije, istospolne družine in reorganizirane družine ravno tako organizirane v nuklearne oblike.

Vidimo torej, da se je skozi čas položaj otroka v družbi, način vzgoje ter odnos do nasilja nad otroki močno spreminjal, vse do današnjega dne, ko so pravice in dolžnosti staršev in otrok opredeljene in zapisane v številnih zakonskih predpisih in aktih (Pečar, 1984: 143). Poleg tega pa se je z nastankom novih socialnih reform deloma spremenilo tudi dožemanje otroštva.

Toda to dejstvo nasilja v družini ni odpravilo, morda lahko danes celo govorimo o najbolj prikriti deviantnosti, saj se storilci zavedajo sankcij, ki jih lahko doletijo v primeru odkritega nasilja nad otroki. Nasilje torej ni izkoreninjeno, postalo je le manj družbeno sprejemljivo (Sambolič, 2002: 15). Danes lahko rečemo, da »mučno

² Moderna sociološka definicija (nuklearne) družine poudarja, da je družina strukturalna enota, ki je idealno tipsko sestavljena iz moškega in ženske ter njunih otrok. V modernistični perspektivi je bila družina izenačena z zasebnostjo. Nastanek družine kot socialne tvorbe oz. skupnosti, kot jo poznamo danes, je močno povezan z razvojem krščanstva, kapitalizma in potrošniške družbe. Krščanstvo je imelo in še ima velik vpliv na oblikovanje družine. Tako je narekovalo družbene in moralne vrednote, po katerih naj bi se zgledovala družina.

spoznanje ni to, da obstaja nasilje kot tako, temveč je v tem, kako pogosto nasilje nad otroki preseže vsako mero pričakovanj in dopustnosti in kako pogosto sta zavračanje in nasilje edina interakcija, ki jo otroci prejmejo» (Pavlović, 1994: 72).

Prav zaradi vseh navedenih dejstev je zaščita otrokovih pravic (ki jih bom opisala v enem izmed naslednjih poglavij) še kako potrebna.

2.4. Oblike nasilja nad otroki in njihove posledice

V okviru definicije nasilja staršev nad otroki se srečujemo tudi z opredelitvami pojmov »nasilje nad otrokom« in »trpinčen otrok«. Prav zaradi različnega pojmovanja trpinčenja otrok je Mednarodni komite za trpinčenje otrok, ki deluje v okviru Mednarodne zveze za dobrobit otroka (s sedežem v Ženevi), leta 1981 predlagal naslednjo klasifikacijo oblik trpinčenega otroka (Šelih, 1988: 2):

- *psihično oziroma emocionalno trpinčenje otroka znotraj družine;*
- *fizično nasilje zoper otroka znotraj družine;*
- *spolno nasilje nad otroki znotraj družine;*
- *zanemarjanje otroka znotraj družine;*
- *institucionalno trpinčenje: otroci, ki stalno bivajo v različnih institucijah (vzgojni zavodi, internati, bolnišnice, domovi za invalidne otroke) in tudi tisti, ki institucijo obiskujejo le občasno, lahko postanejo žrtve psihičnega ali fizičnega nasilja, zanemarjanja in osamitve znotraj institucije.*
- *zlorabljanje otrok izven družine:*
 - zloraba otrok v zvezi s prostitucijo;
 - zloraba otroškega dela.
- *druga področja zlorabljanja otroka zunaj družine:*
 - nezakonito pridobivanje droge in navajanje nanjo;
 - vpliv sredstev javnega obveščanja na otroke;
 - reklamiranje, ki je namenjeno otrokom;
 - drugo: izkoriščanja v prehrani, zdravju, izobraževanju, ločitev otrok od staršev, vojna stanja.

Ta razvrstitev omogoča strokovnjakom, ki skušajo s svojimi intervencijami delovati proti nasilju nad otroki, večjo preglednost in možnost strokovnega sporazumevanja.

Ker je tema moje diplomske naloge nasilje nad otroki v družini, se bom v nadaljevanju posvetila prvim štirim zgoraj omenjenim oblikam nasilja. Na tem mestu, bi rada izpostavila dejstvo, da otrok – žrtev nasilja navadno pretrpi več oblik nasilja, torej ni žrtev zgolj ene oblike nasilja v družini.

2.4.1. Psihično nasilje

Psihično nasilje nad otrokom spremlja sleherno obliko trpinčenja otrok. Izhaja lahko iz storitve dejanja ali opustitve dejanja. Psihično trpinčenje pa lahko kot edina oblika nasilja nastopa tudi samostojno.

Sem sodijo:

- namensko omalovaževanje, zmerjanje ali druge oblike žaljivega vedenja do otroka, ki prizadenejo njegovo samospoštovanje in samopodobo;
- zavestno in namensko zanemarjanje otrokovih čustvenih potreb;
- postavljanje delovnih in vedenjskih zahtev do otroka, ki znatno presegajo njegove zmogljivosti;
- teroriziranje, ustrahovanje, povzročanje kratkotrajnega ali dalj časa trajajočega stanja skrajnega strahu;
- izolacija otroka, prostorska osamitev otroka;
- kvarna vzgoja, namenska vzgoja za antisocialnost ali disocialnost;
- izkoriščanje otrokovega dela v družini (Mikuš-Kos, 1997: 61-62).

Kanduč (2001a: 109) pravi, da je psihično trpinčenje neprimerno pogostejše kakor fizično nasilje, je tudi najbolj prikrita in zahrbtna oblika, saj ne pušča vidnih posledic na otroku. Gre za najmanj raziskano in morda najbolj škodljivo obliko nasilja. Bouwkamp (1996: 14) poudarja, da lahko o psihičnem trpinčenju govorimo takrat, ko gre za neprikrito sovražno vedenje do otroka, ponižujoče ravnanje z njim, ki ni fizičnega značaja in kjer tudi ni prisotno materialno zanemarjanje.

Nekateri avtorji pa so mnenja, da je psihično trpinčenje zajeto tudi v pojmu zanemarjanja otroka. Deisinger (1985 v Filipičič, 2002: 183) pravi, da se zanemarjanje kot storitvena oblika kaže v fizičnem ali psihičnem maltretiranju otroka. Po mnenju Filipičičeve (2002: 183) je sodna praksa tista, ki se mora v vsakem primeru posebej

opredeliti, kaj je psihično trpinčenje. Praviloma se ne pojavlja samostojno ali kot edina oblika nasilja nad otrokom, ampak skupaj s telesnim in spolnim nasiljem. Slovenska sodna praksa se do danes še ni srečala s primerom, pri katerem bi staršem očitali samo psihično trpinčenje. To dejstvo je tudi vzrok, da se pri nas še ni pojavila potreba po natančnejšem opredeljevanju, katere oblike psihičnega nasilja so inkriminirane.

K psihičnemu nasilju je najbolj smiselno uvrstit tudi položaj "biti priča nasilju". Če so otroci priče nasilja, se v njih sprožijo občutki nemoči in strahu pred izgubo navezovalne osebe. Nasilno ozračje, ki se vzpostavi, je lahko različne intenzivnosti in oblike. Sem sodijo stalni prepiri, napetosti (npr. ko člani družine ne komunicirajo), nasilje med člani družine (pretep, lomljenje stvari...). Obstaja možnost, da bodo otroci tudi sami deležni kakšne poškodbe; majhni otroci zato, ker jih npr. med preprirom nekdo drži v naročju, adolescenti pa takrat, ko poskušajo reševati enega od staršev. Pogosto starši sami pokličejo otroke na pomoč (Rus Makovec, 2003: 77).

Kljub tem razlagam se še vedno pojavljajo problemi opredelitve psihičnega trpinčenja. »Raziskovalci te oblike trpinčenja so zato pogosto oblikovali opredelitve, ki so zadoščale potrebam in namenom posamezne raziskave. Veliko jih je pod tem pojmom upoštevalo ponavljajoče se oblike vedenja, ki naj bi prepričale otroka, da je ničvreden, neljubljen, neželen, da je njegova vrednost zgolj v zadovoljevanju potreb drugih« (Filipčič, 2002: 160).

Pomemben je tudi podatek, da obseg psihičnega trpinčenja ni znan, kar je značilno za druge oblike nasilja. Zaradi kompleksnosti ga je namreč, v primerjavi z drugimi oblikami nasilja, težko meriti. Kljub temu pa je bilo psihično trpinčenje, kot primarna oblika trpinčenja, ugotovljeno v 7-11% primerov dveh večjih ameriških raziskav (Hart, Brassard, Karlson, 1996 v Filipčič, 2002: 160-161).

2.4.1.1. Posledice psihičnega nasilja

Danes je psihično slabo ravnanje z otrokom toliko razširjen vzrok trpljenja otrok s škodljivimi posledicami za razvoj, da mu stroke, zadolžene za varstvo duševnega zdravja otrok, posvečajo vse več pozornosti. Posledice so številne. Žrtve sicer lahko

poiščejo pomoč pri psihologih, psihiatrih in v različnih ustanovah, vendar kot navaja Kuhar in drugi (1999: 9), jim ti redko pomagajo tako, kot bi si žrtve želele. Povrnitev samozaupanja je namreč izredno dolgotrajen proces. "Besedna zloraba bistveno prizadene občutek lastne vrednosti, občutek, da si cenjena in sposobna oseba, vredna ljubezni. Zraven tega pa porodi negativna življenjska pričakovanja, ki se nato uresničijo" (Forward, 2001: 118).

Pavlović (1993: 206-207) je prepričan, da psihično trpinčenje otrok lahko povzroči prav takšno ali še večje trpljenje kot ostale oblike nasilja. Psihično trpinčenje prizadene ali oškoduje otroka v času dejanja ali pozneje v njegovem razvoju na področju čustvovanja, vedenja, mišljenja in telesnega delovanja.

Psihično trpinčeni otroci imajo pogosto težave z različnimi fobijami in nespečnostjo. Težave so povezane z načini, trajanjem, pogostostjo in vsebinami psihičnega trpinčenja.

Znamenja, ki jih utegnejo kazati psihično trpinčeni otroci, so:

- fizično, umsko ali psihološko zaostajanje v razvoju;
- burno reagiranje na lastne napake;
- obsojanje samega sebe;
- škodovanje samemu sebi na različne načine;
- strah in pričakovanje, da jih nihče ne bo maral ali da bodo kar naprej kaznovani;
- depresija, samomorilnost;
- nezaupanje, agresija (Pečar, 1984: 312).

Filipčičeva (2002: 160) omenja, da so različni avtorji izdelali obsežen seznam posledic psihičnega trpinčenja, kot so: slab tek, občutek krivde, laganje, majhna samozavest, zmanjšana čustvena odzivnost, nesposobnost postati neodvisen, nezaupanje v druge, depresije, avtistično obnašanje, uživanje drog, prostitucija, samomor, tendence po trpinčenju drugih.

2.4.2. Fizično nasilje

Meja med psihičnim in fizičnim nasiljem je začrtana tam, kjer se besedi pridruži še gesta. Grožnja, ki je podkrepljena z dvignjeno roko, ni več samo psihično, pač pa po definiciji tudi fizično nasilje, ker se tega bojimo in ga upravičeno pričakujemo.

Fizično nasilje je namenska, nenamerna raba fizične sile, ali namenska, nenamerna opustitev ravnanja od staršev ali skrbnika, z namenom škodovati, poškodovati ali pokončati otroka (Freeman v Pečar, 1984: 302). Lahko govorimo tudi o uporabi fizične sile, ki ogroža otrokovo doseganje telesne in duševne zmogljivosti. Lahko je posledica izgube samokontrole odrasle osebe ali pa je zavestno in namensko povzročanje trpljenja otroku. Fizična zloraba ni enkratni dogodek, temveč predstavlja vzorec ravnanja. Dogaja se lahko dalj časa in ima za otroka izredno hude posledice.

Pri natančnem opredeljevanju fizičnega nasilja pogosto naletimo na problem, saj ni jasno začrtanih mej, do kod sega vzgojno kaznovanje. Med posameznimi kulturami obstajajo velike razlike glede meje, do katere so načini fizičnega nasilja nad otroki še sprejemljivi, zato je nujno potrebno upoštevati značilnosti določene kulture in posledično družbenih norm. V določenih kulturah velja npr. klofuta za dovoljen vzgojni ukrep, v zahodnih civilizacijah pa se takšna dejanja večinoma že obsojajo. Filipčičeva (2002: 162) tako navaja švedski primer, kjer je država leta 1979 z zakonsko določbo prepovedala vse oblike fizičnega kaznovanja otrok (torej tudi klofuto).³

Očitno kontradiktorno je, da so nekatere vrste fizičnega nasilja nad otroki odraslim dovoljene, medtem ko so druge določene kot problematične, nelegalne in zato kaznive. Nekatere vrste fizičnega nasilja se obravnavajo kot način vzgoje, nekatere kot socialni problem, nekatere kot problem mentalnega zdravja in nekatere kot politični problem (Mezak, 1994: 89). Zgornja meja je manj problematična in se kaže v stopnji poškodbe kot posledici takega ravnanja. Elementi kaznivega dejanja so podani, če se tako kaznovanje dogaja pogosto in tudi takrat, ko gre za enkratno dejanje, ki je povzročeno na grozovit način (npr. pretepanje s palico, pasom,

³Temu ukrepu so sledile Finska (1984), Danska (1978), Avstrija (1989), Ciper (1994), Hrvaška (1998) (Filipčič, 2002, 162).

električnim kablom; dejanja, ko starši otroku namerno povzročajo telesne in psihične bolečine večje intenzitete). Vendar se tudi tu pojavi dilema, saj že sam izraz »surovo ravnanje« pove, da so druge oblike grdega ravnanja z otrokom, ki ne dosegajo meje surovosti, dopustne (Filipčič, 2002: 18).

Mikuš-Kos (1997: 57-58) navaja, da gre nedvomno za fizično trpinčenje otroka v naslednjih primerih:

- kaznovanje je bilo tako hudo, da ima za posledico natrganine, zlome, zvine sklepov ali znatnejše modrice;
- kaznovanje vključuje udarce s trdim ali ostrim predmetom, kot je palica, pas s sponko;
- odrasla oseba ob kaznovanju očitno povsem izgubi samokontrolo, kar se kaže z metanjem otroka ob zid ali s porivanjem otroka po stopnicah navzdol;
- nasilje vključuje neobičajne ali nesprejemljive oblike telesnih poškodb.

Vsakič, ko pride do fizičnega nasilja, se zgodi tudi psihično nasilje. To dejanje se lahko prepleta z vsakim področjem otrokove osebnosti, z njegovim razmišljanjem, z njegovimi odnosi, samospoštovanjem in zavestjo. Povezanost pa lahko najdemo tudi med fizično in spolno zlorabo. Podobni sta si v tem, da zadevata namerno izkoriščanje ali zlorabo otroka s strani roditelja ali skrbnika. Rezultat obeh so trajne posledice na otroku - žrtvi. Za otroka ima fizično nasilje drugačen pomen kot za odraslega. Slednji lahko fizično kaznuje otroka zaradi napačnega ali nezaželenega vedenja, lahko pa uporabi fizično silo tudi za izražanje svojega pritiska, besa, bolečine, razdraženosti ali nemoči oziroma zaradi različnih stresov v življenju, ki jih ni nujno povzročil otrok, jih pa odrasla oseba ne zna drugače izraziti (Mezak, 1994: 88).

2.4.2.1. Posledice fizičnega nasilja

V primeru fizičnega nasilja postane nasilje način otrokovega odzivanja na vsakodnevne situacije in strese ter vzorec vedenja in vzgajanja, ki ga otroci prenašajo na naslednje generacije. Fizično nasilje v otroštvu prinaša tudi povečano tveganje za zlorabo drog, za samopoškodbe in samomorilnega vedenja, skratka, za duševne in vedenjske motnje (Malinosky, Rummell, Hansen, 1993 v Rus Makovec, 2003: 76).

Nekatere študije so tudi pokazale, da so mladostniki, s katerimi so nasilno ravnali, imeli kar sedemkrat pogostejše težave z depresijo (Kaplan idr., 1998 v Rus Makovec, 2003: 77).

Bouwkamp (1995 v Drobnjak, 1998: 36) navaja specifične posledice fizičnega trpinčenja. Mednje prišteva:

- kognitivno in razvojno poslabšanje: poslabšanje govornih in jezikovnih sposobnosti je povezano z zavoro teh funkcij, do katere pride, če je otrok pogosto pretepen, zaradi joka ali govorjenja;
- poslabšanje centralnega živčnega sistema: zaradi hudih poškodb na glavi ima veliko število trpinčenih otrok »lažje znake« poslabšanja centralnega živčnega sistema;
- hiperagresivno obnašanje: trpinčeni otroci so udeleženi pri ustrahovanju, pretepih in napadalnemu obnašanju do vrstnikov, sorodnikov. Pogosto so označeni kot otroci z vedenjskimi motnjami. Žrtve fizičnega nasilja se v obdobju mladostništva pogosto udeležujejo v delikventnih aktivnostih in zanje obstaja bojazen, da bodo topli svoje potomce.

2.4.3. Spolno nasilje

O spolni zlorabi otroka govorimo, ko odrasla oseba ali nekdo, ki je fizično večji od otroka, uporabi svojo moč in vpliv nad otrokom ter izrabi njegovo zaupanje in spoštovanje, da ga zavede v spolno dejavnost. Storilec, ki je lahko oseba znotraj družine ali zunaj družine, se pogosto poslužuje prevar, podkupnin, groženj in včasih tudi fizične sile.

Nekateri avtorji zagovarjajo, da je najpogostejša oblika spolne zlorabe otroka otipavanje. Zelo pogosto se od otipavanja spolna zloraba stopnjuje in se lahko konča tudi s spolnim odnosom, vendar storilci pri tem kljub vsemu razmišljajo. Prepričani so namreč, da če ne bo prišlo do spolnega odnosa, ni nobenih dokazov, ki bi jih lahko obremenjevali v zvezi s spolno zlorabo (Bučar-Ručman, 2004: 127).

Ko govorimo o žrtvah spolne zlorabe, imamo največkrat v mislih dekleta, kar seveda ne pomeni, da fantje niso žrtve zlorabljanja. Po podatkih K. Frei naj bi bilo

zlorabljenih približno 19 % deklic in 9 % dečkov. Otroci z najrazličnejšimi motnjami (posebnimi potrebami) so štiri do desetkrat bolj podvrženi spolnemu zlorabljanju kakor njihovi vrstniki (Sexual Abuse Statistic, 2008).

Raziskave v Evropi in Ameriki so pokazale, da naj bi vsako tretjo oz. četrto dekle in vsak sedmi oz. osmi fant imela izkušnjo spolnega nasilja. Finkelhor in Williams pravita, da naj bi bilo spolno zlorabljenih 27% deklic in 16% dečkov. Povprečna starost žrtev naj bi bila 9,9 let za dečke in 9,6 let za deklice. Spolna zloraba naj bi se za 22 % dečkov in 23% deklic začela pred izpolnjenim osmim letom starosti. Večina povzročiteljev/ic je deset ali več let starejših od žrtve (Sexual Abuse Statistic, 2008).

Spolna zloraba otroka se manj pogosto dogaja zunaj družine. Storilci so lahko neznanci ali družinski prijatelji, ali poklicne osebe (zdravstveni delavci, vzgojitelji, učitelji, športni trenerji...), ki vstopajo v otrokovo življenje. Takšna zloraba običajno traja krajši čas in jo okolje hitreje razkrije kot družinsko spolno zlorabo. Pri slednji imamo opraviti z zapletenimi odnosi znotraj družinskega sistema, ki omogočajo dolgoletno skrivanje in trajanje dogajanja. Mnoge matere so strpne do spolnih odnosov med otrokom in očetom. Mnoge hčere, v strahu, da ne bi škodovale očetu, od katerega so odvisne in katerega imajo rade, vrsto let ne razkrijejo dogajanja ali po začetnem priznanju prekličejo svojo izjavo. Na žalost pa mnogokrat ostane spolno zlorabljanje za vselej prikrito.

Enotna definicija o tem, kaj je spolna zloraba, ne obstaja, so si pa opredelitve precej blizu, kar pripomore k lažjemu razumevanju pojava. Podrobnejšo osvetlitev problema in s tem prepoznavnosti pa prinese poznavanje vrst spolnih zlorab. Po veljavnih definicijah so namreč oblike, načini in vrste ravnanj, ki jih poznamo pod pojmom spolna zloraba, s katero storilci dosežejo svojo spolno zadovoljitev, različni. Pojem obsega cel spekter dejanj: od razkazovanja pornografskega materiala, razgaljanja, verbalnega nadlegovanja do božanja, vzajemne masturbacije in vseh oblik spolnega občevanja. Nekateri avtorji predlagajo razlikovanje med nadlegovanjem, spolnim aktom in posilstvom, drugi razlikovanje med nepenetralnimi in penetralnimi spolnimi dejanji. Najbolj se je uveljavilo razlikovanje med spolno zlorabo brez telesnega stika in zlorabo s telesnim stikom. Slednja vključuje na primer izpostavljenost otroka ekshibicionistu ali uporabo otroka za snemanje pornografskih filmov brez spolnega

kontakta. Kontaktna spolna zloraba vključuje dotik prsi ali genitalij in razne oblike spolnega občevanja. Med posameznimi kulturami obstajajo razlike glede tega, ali se otrokom dovoljuje, da vidijo starše gole, glede starosti, v kateri otroke še umivajo ali kopajo starši ter glede tega, do katere starosti otroci še spijo v postelji svojih staršev (Gorišek, 1999: 113).

2.4.3.1. Posledice spolnega nasilja

Zavirškova (1994: 85) pravi, da so posledice spolnega nasilja za različne ljudi različne. Pogosto vplivajo na človekov občutek lastne vrednosti, samozavesti in naravnosti do življenja in prihodnosti. Pogosti so tudi samomori ter razvoj duševnih stanj, ki vodijo v psihiatrično hospitalizacijo (multipla osebnost, anoreksija, bulimija, depresije, odvisnost od substanc). Spolno nasilje v večini primerov pomeni travmo, ki vpliva na celotno življenje prizadetega. Za večino žrtev je še značilno, da se počutijo manj gotove v vsakdanjem življenju, težje najdejo občutek varnosti in samozavesti in imajo pogosto občutek izgube ter redkeje najdejo partnerski odnos, ki temelji na medsebojni skrbi.

Green (1991 v Kos-Mikuš, 1997: 73) meni, da fizično ter spolno nasilje pustita na otroku prav določene posledice:

- občutja strahu in tesnobe: le-ta so lahko prisotna stalno ali občasno s spremljajočimi se fiziološkimi znaki (potenje, pospešeno bitje srca);
- motnje spanja in prehranjevanja;
- motnje delovnega in socialnega delovanja;
- občutja nemoči, prepuščenosti usodi, brezupa s posledično pasivizacijo in nesposobnostjo;
- spopadanja s težavami, izgubo sposobnosti obvladovanja;
- seksualni problemi v mladostništvu in odrasli dobi.

Kos-Mikuševa (1997: 73-74) omenja še sledeče posledice fizičnega in spolnega nasilja:

- identifikacija z agresorjem: pojavi se kot obrambni mehanizem zoper občutja strahu in nemoči (ob identifikaciji otrok dobi občutja lastne moči ter sposobnosti obvladovanja);

- občutki drugačnosti, predvsem od vrstnikov (žrtve menijo, da jih nihče ne more razumeti);
- depresivnost, kot najpogostejša posledica nasilja, ki jo spremljajo slaba samopodoba;
- apatičnost, zmanjšanje učnih zmogljivosti, pobegi od doma, samouničevalno vedenje;
- agresivnost;
- motnje v intelektualnem delovanju ter na področju besednega izražanja, zapoznelost v psihomotoričnem razvoju;
- samomorilno vedenje;
- ponavljanje nasilnega vedenja do lastnega otroka;
- multipla osebnost;
- posttravmatska stresna motnja.

Spolna zloraba nosi s seboj resne posledice tako za otroka kot za njegovo družino. Posledice se razlikujejo glede na to, kdaj se je zloraba začela (pri kateri starosti otroka) in koliko časa je trajala, za kakšno obliko spolne dejavnosti je šlo, kdo je bil storilec in ali je bilo pri zlorabi uporabljeno fizično nasilje (zlorabe, ob katerih je bila uporabljena sila in nasilje navadno pustijo otroku resnejše posledice).

Pri mladih dekletih, ki so žrtve spolnega zlorabljanja, obstaja trikrat večja možnost zlorabe alkohola in drog, prehranjevalnih motenj (anoreksija, bulimija in prenajedanje) ter psihiatričnih motenj, ko odrastejo. Obstaja velika verjetnost, da postanejo že zelo zgodaj spolno aktivne in si iščejo starejše partnerje, ki jih lahko ponovno pripeljejo v krog zlorabe ali odvisnosti (Sexual Abuse Statistic, 2008).

2.4.4. Zanemarjanje

Zanemarjanje je opustitev dejanj ali vedenja, s katerim odgovorni odrasli zadostijo otrokovim telesnim, čustvenim, intelektualnim in drugim potrebam, ki varujejo otroka in mu omogočijo ustrezen razvoj. Kaže se v čustvenem in fizičnem prikrajševanju ter zanemarjanju izobraževanja otroka (Mikuš-Kos, 1997: 60).

Zanemarjanje čustvene narave se kaže v:

- prikrajševanju otroka za pozitivne čustvene odzive v družini, ki mu omogočajo zdrav razvoj;
- odsotnosti čustvene topline;
- neodzivanju na znake čustvene stiske;
- namenskem odklanjanju podpore v okoliščinah, ki jih otrok ne zmore obvladati sam;
- izločevanju iz družinskih dejavnosti.

Fizično zanemarjanje se kaže kot:

- neustrezno prehranjevanje in nega;
- odsotnost skrbi za otrokovo varnost;
- odtegotvanje spanja;
- neustrezna skrb za otrokovo zdravje in neiskanje zdravniške pomoči v situacijah, ki ogrožajo otrokovo zdravje, razvoj in življenje.

Zanemarjanje otroka na področju izobraževanja se kaže kot:

- onemogočanje odraslega otroku, da se izobražuje - da obiskuje šolo ter odtegotvanje otroka od osnovnih razvojnih vzpodbud (Mikuš-Kos, 1997: 60).

Zanemarjanje otroka pomeni tudi izločanje, zavračanje, nepravično ravnanje z otrokom, npr. izrazito v negativnem smislu različno obravnavanje otroka v primerjavi z njegovimi sorojenci ali vrstniki na način, ki jasno kaže, da odrasli ne mara otroka ter aktivno odklanjanje pomoči otroku ali namensko spregledanje otrokove prošnje po pomoči (Mikuš Kos, 1997: 61-62).

2.4.4.1. Posledice zanemarjanja

Zanemarjanje kot oblika zlorabe oziroma nasilja so sodišča začela obravnavati sorazmerno pozno. Ta oblika zlorabe je največkrat nenamerna in je posledica pomanjkljivega razumevanja staršev za otrokove potrebe. Zaskrbljujoč pa je podatek, da delež zanemarjenih otrok narašča, kar pa je lahko tudi posledica večje občutljivosti socialnega okolja za tovrstno problematiko ter širših družbenih sprememb.

Negativne posledice povezane z zanemarjanjem otroka se kažejo predvsem v:

- *socialnih težavah*: moten je proces oblikovanja navezanosti med otrokom in starši, posledično je tako moten tudi odnos med otrokom in staršem, otrok je pasiven, kaže primanjkljaje v prosocialnem vedenju in komunikaciji, otrok je fizično agresiven, starš izraža manj občutljivosti do otroka, je potegnjjen vase in zadržan, ne izraža, da sprejema otroka, v komunikaciji bolj uporablja direktna pravila, značilen je nizek nivo socialnih interakcij, moteni so odnosi z vrstniki (primanjkljaji v prosocialnem vedenju, socialna izolacija);
- *intelektualnem deficitu*: primanjkljaji v razvoju govora (težave na področju razumevanja in izražanja) in učne težave, stopnja splošne inteligentnosti, pomanjkanje kreativnosti in fleksibilnosti v reševanju problemov;
- *čustvenih in vedenjskih problemih*: apatija in umaknjenost vase, slabo mnenje o sebi, slabe veščine spoprijemanja s stresom, fizična in verbalna agresivnost, splošni vedenjski problemi, jeza, frustracije, vedenjske motnje;
- *fizičnih posledicah*, kot sta zaostanek v rasti in smrt (Kos-Mikuš, 1997: 76).

Vrsta nasilja, ki ga doživlja otrok, je najpogosteje odvisna od spola odraslega, ki skrbi zanj. Moški otroke pogosteje pretepajo (uporaba fizične premoči) in so v večini tudi storilci spolnih zlorab (spretna manipulacija z družbeno premočjo, ki jo podeljuje vloga roditelja), ženske pa izkazujejo svojo nadvlado tako, da na otroke pogosteje stresajo svoje fantazije o tem, kaj mora otrok doseči. Nasilje moških in žensk nad otroki je torej različno, povezano z njihovo socializacijo, socialnim statusom in vrednostnim sistemom (Zaviršek, 1994: 60-61). Vendar pa se po drugi strani moramo tudi zavedati, da če pri otroku opazimo enega ali več zgoraj naštetih znakov (bodisi vidnih, bodisi vedenjskih) še avtomatsko ne pomeni, da se nad njim izvaja nasilje. Znake nasilja je potrebno gledati v kontekstu otrokovega razvoja. Če ima otrok katero od naštetih težav, še ne pomeni, da je žrtev nasilja. Ti znaki so nam lahko vodilo, da postanemo bolj pozorni na to, kaj se z otrokom morda dogaja.

2.5. Teorije o nasilju v družini

Po Gellesu (1993:8-9) lahko nasilje v družini pojasnimo in približamo s pomočjo treh splošnih teoretičnih ravni analiz:

1. Individualistične teorije se osredotočajo na posameznikove osebnostne lastnosti (biološke in pozneje pridobljene) kot osnovne vodilne determinante nasilja in zlorabe nad družinskimi člani. Nekatere izmed teh teorij se osredotočajo tudi na individualne osebnostne značilnosti žrtev. Psihiatrični model, kot nekateri tudi pojmujejo to raven analize, vključuje teoretične pristope, ki povezujejo osebnostne motnje, duševne bolezni, zlorabo alkohola in substanc in druge intra-individualne procese z dejanji družinskega nasilja. V okviru teh teorij bomo v nadaljevanju podrobneje obravnavali teorijo o alkoholu kot vzroku nasilja v družini.

2. Socialno-psihološke teorije so usmerjene predvsem na interakcijo med posameznikom in okoljem (drugimi posamezniki, skupinami ali organizacijami) in zatrjujejo, da je vir nasilja ravno v tej interakciji (npr. v določenih frustracijah ali v procesu učenja) (Filipčič, 2002:45).

Teorije, ki izvirajo iz socialne psihologije, domnevajo, da sta lahko nasilje in zlorabljanje najbolje razumljena z natančno raziskavo zunanjih družbenih dejavnikov, ki vplivajo na družino, na družinsko organizacijo in strukturo ter na vsakodnevne interakcije med družinskimi člani, ki so predhodniki oziroma znanilci nasilnih dejanj. Teoretični pristopi, ki proučujejo družinsko strukturo, stres, prenos nasilja iz ene generacije v drugo in vzorce družinskih interakcij, ustrezajo socialno-psihološkemu modelu (Gelles, 1993:8-9).

V ta sklop teorij tako spadata *teorija socialnega učenja* in *teorija izmenjave*.

3. Sociološke ali socio-kulturna teorije so osredotočene na makro raven. Nasilje proučuje v luči družbeno strukturiranih variabel kot so neenakost, patriarhat, revščina, kulturne norme, vrednote, institucije, delovanje sistema ter vedenje o nasilju in družinskih odnosih. V to raven sodijo *teorija konflikta*, *teorija virov* in *feministične teorije*.

Ob tem velja omeniti, da strogo ločevanje oziroma postavljanje ostrih meja med eno in drugo ni mogoče, teorije se med seboj velikokrat prepletajo.

2.5.1. Alkohol kot vzrok nasilja

Splošno prevladujoče prepričanje je, da je alkohol eden od poglobitnih dejavnikov nasilja v družini, da torej obstaja povezava med alkoholom in nasiljem. To prepričanje izhaja iz domneve, da alkohol sprosti zavore in spremeni presojo. Vendar pa so ugotovitve raziskav o povezanosti med alkoholom in nasiljem različne in se gibljejo med 6 in 85% deležem nasilnežev, ki so bili med nasilnim vedenjem v družini pod vplivom alkohola (Kantor, Straus v Filipčič, 2002: 46). Vidimo torej, da so razlike v deležu alkoholiziranih nasilnežev precej velike, kar je lahko posledica različnih vzorcev in oblik nasilja v družini ter vira podatkov - nekateri podatki izhajajo iz policijskih statistik, drugi iz izjav samih udeležencev raziskave.

Teorije, ki podpirajo to mišljenje, so zbrane pod okriljem "drunken bum theory". Mednje spadata tudi:

- *dezinhibicijska teorija*, ki razlaga o direktni povezavi med alkoholom in nasiljem v družini in izhaja iz domneve, da alkohol sprosti zavore in spremeni presojo. Alkohol namreč učinkuje na osrednje živčevje in s tem vpliva na delovanje superega, kar torej omogoča sproščanje jeze. Alkohol naj bi slabil inhibitorne dejavnike za nasilno vedenje, zato se ta usmeritev tudi imenuje dezinhibicijska teorija (Filipčič, 2000: 48).
- *teorija socialnega učenja in zanikanja deviantnosti*. Po mnenju Colemana in Strausa (v Filipčič, 2002:49), se ljudje z opazovanjem naučijo, da se posameznikom oprostijo ali odpustijo ravnanje, ki ga storijo pod vplivom alkohola. "Biti vinjen" torej za posameznika predstavlja primeren izgovor oziroma opravičilo za nasilno dejanje v takšnem stanju ter tako služi za nevtraliziranje nasilja nad družinskimi člani.

Na podlagi raziskav o vplivu alkohola na nasilje v družini so tudi v Sloveniji prišli do podobnih izsledkov. Tako npr. Darija Škrila iz Oddelka za Psihatrijo Maribor razlaga, da glede telesne zlorabe izsledki raziskav niso konsistentni. Kljub temu raziskave kažejo, da imajo starši z anamnezo zlorabe alkohola in drugih drog večji "potencial za zlorabo otrok". Matere z anamnezo težav z alkoholom bolj verjetno uporabljajo grobe kazni. Glede spolne zlorabe so zaključki na osnovi raziskav

naslednji: če je od alkohola odvisen oče, je to dejavnik tveganja za spolno zlorabo otroka s strani družinskega člana, če je od alkohola odvisna mati, je to dejavnik tveganja za zlorabo otroka s strani zunanje osebe (mati otrokom ni sposobna nuditi varnega in negujočega okolja) (Škrila, 2005: 535-537).

Raziskave prav tako kažejo, da so otroci staršev, ki uživajo opojne substance, v trikrat večji nevarnosti, da se bo nad njimi izvajalo nasilje in v štirikrat večji nevarnosti, da bodo zanemarjeni, kot otroci staršev, ki nimajo teh problemov (Rus Makovec, 2003: 75).

To dejstvo potrjuje tudi vseslovenska raziskava, izvedena junija 2005 (podrobneje jo bom opisala v 6. poglavju). Vprašani kot najpomembnejša dejavnika, ki vplivata na nasilje, izpostavijo alkohol in nelegalne droge. Sledijo nezaposlenost in slab ekonomski položaj oz. revščina. Pri tem tako odgovarja večji odstotek žensk kakor moških. Odgovori so skladni z rezultati Evrobarometra. Kot relativno pomembni razlogi so navedeni še težavno otroštvo, nizka samozavest in problemi v službi, v manjši meri pa nizka izobrazba in pripadnost drugi kulturi. (Rener in dr., 2006: 184-185).

V splošnem ostaja prepričanje laične javnosti o vzročni vlogi alkohola še vedno nespremenjeno in tako vidi v alkoholu glavnega povzročitelja nasilja. Vendar pa razlogov za nasilnost ne gre vedno pripisovati enemu samemu dejavniku (v tem primeru alkoholu), saj sta lahko tako alkohol kot družinsko nasilje odraz nekega tretjega dejavnika ali celo več dejavnikov. Povezava med alkoholom in nasiljem v družini je lahko tako tudi posredna. "Posredniki" med alkoholom in nasilnim vedenjem pa so različni in se pojavljajo na individualni ravni (stresi, porušeni odnosi med partnerjema, občutek nemoči, finančne težave, alkoholizem, brezposelnost), strukturni ravni (revščina) ali kulturni ravni (norme, ki opravičujejo nasilje kot obliko moškosti) (Filipčič, 2002: 51).

Zaključimo lahko, da sta alkoholizem in nasilje v družini dva ločena sindroma, ki v praksi pogosto soobstajata. Neposredne povezave med alkoholom in nasiljem v družini niso ugotovili (Filipčič, 2002: 51).

2.5.2. Teorija socialnega učenja

Izhaja iz stališča, ki so ga oblikovali socialni psihologi in kriminologi, in sicer da oblikujemo svoje vedenje na podlagi tega, čemur smo bili izpostavljeni v otroštvu, se pravi v procesu socializacije (Filipčič, 2002: 54; Kanduč, 2001b: 115). Nasilja se torej naučimo sami z opazovanjem drugih družinskih članov, v krogu subkulturnih vplivov ali preko medijev.

Ena najbolj doslednih in vztrajnih ugotovitev raziskav o fizični zlorabi otrok je t.i. *medgeneracijski prenos nasilja*, ki ta pojav enostavno pojasnjuje s tem, da so otroci, ki so bili fizično zlorabljeni, nagnjeni k temu, da odrastejo v nasilne osebe (Gelles, 1993: 15). V odrasli dobi postane nasilje način odgovora na stres ali način za reševanje sporov. Opazovanje nasilja v družini ali neposredno doživljanje le-tega na lastni koži lahko tudi zviša toleranco za nasilje. Model odzivanja na strese in težave z uporabo nasilja ali dojemanje nasilja kot običajen način komuniciranja se na takšen način prenašata iz roda v rod. Prav ta pristop medgeneracijskega prenosa nasilja je med razlagalci nasilja v družini zbudil največ pozornosti. Veliko raziskav je namreč našlo dokaze za potrditev hipoteze o medgeneracijskem "ciklu nasilja" (Filipčič, 2002: 55), ki pravi, da se moški in ženske, ki so občutili nasilje v družini (med staršema) ali pa so mu bili vsaj priča v otroštvu, pogosto sami znajdejo v nasilnih medosebnih razmerjih v krogu lastne družine.

Dejstvo, da je bilo mnogo odraslih, ki so kakorkoli nasilni do otrok v svojem otroštvu deležnih nasilja, ne opravičuje njihovega nasilnega vedenja do otrok in ga ne napravi nič bolj dopustnega. Lahko pa nam pomaga pri razumevanju psihosocialnih mehanizmov, ki tako ravnanje spodbujajo. Prav to dejstvo pa omogoča prekinitev tragičnega cikla, ki bi verjetno zajel še naslednjo generacijo (Tomori, 1997: 220).

Ta teorija ima številne potrditve v empiričnih raziskavah, vendar se ni ubranila tudi kritik. Raziskovalci splošno prepoznajo, da je medgeneracijski prenos v določeni meri verjeten, vendar vsi zlorabljeni otroci ali otroci, ki odraščajo ob nasilju, ne odrastejo v nasilneže. Na drugi strani pa lahko nasilneži izhajajo iz povsem nenasilnih družin. Kaufman in Zigler (v Gelles, 1993: 15) sta tako izpostavila, da je hipoteza medgeneracijskega prenosa preveč poudarjena. Analizirala sta razpoložljive raziskave

o fizični zlorabi otrok in ugotovila, da empirični podatki omenjajo, da le 30% zlorabljenih otrok postane v odraslosti agresivnih. Zato se je potrebno vprašati, pod katerimi pogoji oziroma v kakšnih okoliščinah se medgeneracijski prenos nasilja zgodi.

Mnenje o medgeneracijskem prenosu nasilja vodi k razmišljanju o nesmiselnosti ali neučinkovitosti kakršnihkoli intervencij. Zanimariti pa ne smemo tudi temeljnega pomisleka o tem prenosu nasilja – če se posameznik nauči kriminalnega vedenja od drugih, kdo je potem naučil njegove učitelje?

2.5.3. Teorija frustracije

Že njeno poimenovanje dovolj nazorno nakazuje agresivno vedenje z raznovrstnimi frustracijami in z njimi povezanimi psihičnimi napetostmi. Izvor frustracije ni nujno povezan z življenjem v družini. Izhaja lahko iz delovnega okolja, na primer v smislu nezadovoljstva s službo, medosebnimi razmerji na delovnem mestu ali plačo (Kanduč, 2001b: 115).

V današnji tekmovalni porabniški družbi je zelo pomemben dejavnik frustracij občutek relativne deprivacije. Relativna deprivacija seveda ni isto kot revščina v ožjem pomenu (v smislu pomanjkanja najbolj temeljnih dobrin, ki so neizogibne za preživetje). Gre bolj za občutenje nezadovoljstva, ker imaš manj: kakor si imel v preteklosti, kakor bi si želel imeti in kakor imajo člani tvoje referenčne skupine (Kanduč, 2001b: 116).

Problem, s katerim se sooča ta teorija, je dokaj očiten. Dejstvo je, da frustracija ne vodi nujno v agresivno vedenje. Po drugi strani pa je življenje polno vsakovrstnih frustracij. V tem pogledu pravzaprav ni nefrustriranih ljudi. So pa bolj ali manj nasilni ljudje. Zakaj potem zgolj nekateri – iz množice frustriranih – pogosto (ali pa vsaj bolj pogosto) ravnajo agresivno, drugi pa ne?

2.5.4. Teorija rutinskih dejavnosti

Teorijo rutinskih dejavnosti sta razvila Cohen in Felson (v Kanduč, 1999: 230-231) konec 70. let 20. stoletja, ko sta poskušala pojasniti, zakaj se je v ZDA v obdobju 1960-1975 obseg kriminalitete (tako premoženjske kot nasilne) povečal, čeprav so se družbenoekonomske razmere v urbanih okoljih izboljšale. Njuna izhodiščna teza je bila, da struktura rutinskih dejavnosti (vsakdanjih življenjskih rutin v skupnosti) vpliva na strukturo kriminalnih priložnosti in posledično na obseg kriminalitete. Kriminalni dogodek naj bi tako izhajal iz vsakodnevnih rutinskih dejavnosti.

Izhodišča teorije rutinskih dejavnosti so pomembna tudi za razumevanje nasilja v družini. Filipčičeva (2002: 71-76) pojasnjuje tri pogoje kaznivih dejanj na področju pojava nasilja v družini:

- *Motiviran storilec* nasilja v družini (nasilnež) je najpogosteje moški, kar velja za vse oblike družinskega nasilja. Nekateri raziskovalci trdijo, da so moški nasilni zato, ker takšno njihovo ravnanje praviloma nima negativnih posledic, saj je s pretepanjem žena (v primerjavi z nasiljem proti tujcu) povezanih malo stroškov neprijetnosti. Moški so v družini pogosto nasilni zato, ker se zlahka izognejo odkritju organom pregona, saj so žrtve njihove agresivnosti lahko dosegljive in ker je za nekatere moške nasilje lažji način reševanja nasprotij in stresov, značilnih za intimno zvezo.
- Najpogostejše žrtve družinskega nasilja so ženske oziroma deklince. Ženska je *primerna žrtev* družinskega nasilja, ker se praviloma ne brani in ohranja storilčevo ravnanje kot skrivnost. Podobno pa velja tudi za odnos med storilcem nasilja in otrokom.
- *Odsotnost učinkovitega varuha* pri družinskem nasilju je posledica izolacije družine. Ženske, ki so bolj socialno izolirane, so pogosteje žrtve nasilja v družini. Imajo manj stikov z drugimi in so zato bolj dovzetne za dominacijo svojih partnerjev. V takšnem partnerskem razmerju je oslabljen tako formalen kot neformalen nadzor.

Ta teorija vidi v družinskem nasilju preprosto, rutinsko obliko vedenja in tako preusmerja odgovornost na nasilno ravnanje s storilca na en sam dogodek. Tako

lahko teoriji očitamo, da zanemarja motive storilcev, da ne išče vzrokov nasilja v družini in da se torej problema loteva pri koreninah. Vendar se teorija temu zavestno odpoveduje, ker se zaveda problemov, povezanih z odkrivanjem vzrokov.

2.5.5. Teorija izmenjave

Ta teorija izhaja iz stališča, da vse človekove interakcije vodi na eni strani želja po koristi, nagradi ali določeni obliki zadovoljstva, na drugi strani pa želja po izogibanju neprijetnostim, kar se lahko kaže v obsojanju posameznika s strani okolja, kaznovanju ter materialnih stroških. Ljudje se zato izogibamo ravnanjem, ki nam ne prinašajo koristi in si prizadevamo doseči tak status in tako oblikovati medsebojne odnose in čustveno stanje, da nam bo prineslo ugodnosti in zadovoljstvo. Za doseg tega cilja pa smo ljudje pripravljeni sprejeti tudi nekaj neugodnosti ali stroškov (Filipčič, 2002: 64). Recipročnost je torej temeljno vodilo te teorije. Oseba povzroči drugi osebi ugodnost, kar predstavlja za to drugo osebo obvezo, da bo ustregel pričakovanju prvi osebi po povrnitvi ugodnosti. Če pride do recipročne izmenjave ugodnosti, se medsebojni odnos nadaljuje, če pa recipročnosti ni, se odnosi pretrgajo. Če to stališče te teorije navežemo na nasilje v družini in ga prenesemo na odnose v družini, je treba poudariti, da so odnosi v družini zelo kompleksni in zato kljub odsotnosti recipročnosti ne pride vedno do razpada družine. Do tega pa ne pride predvsem zaradi pomanjkanja alternativ žrtve, ki tako vztrajajo v odnosu z nasilnim partnerjem oziroma partnerico.

Pri teoriji izmenjave za posameznika ni pomembna samo razlika med izmenjavami ugodnosti in neugodnosti v absolutnem smislu, ampak tudi "pravičnost" pri porazdelitvi rezultatov. Če so ugodnosti enakomerno razporejene med posameznike, govorimo o "načelu distributivne pravičnosti" (Gelles, 1983: 157). V primeru prekršitve tega načela, se lahko pojavi jeza, nezadovoljstvo, slaba volja, razburjenost, konflikt in tudi nasilje.

Gelles (1983: 157) je tako osnovne predloge teorije izmenjave o agresiji izboljšal in razvil *model izmenjave socialne kontrole nasilja v družini* ("exchange/social control model of family violence"), ki zagovarja, da sta zloraba žensk in zloraba otrok

upravljana z načelom stroškov in nagrad. Izhajajoč iz teorije izmenjave, je moč razbrati, da sta nasilje in zloraba uporabljena, ko so nagrade večje kot stroški. Osnovna teza te teorije je, da nasilnež zlorablja družinske člane, ker to lahko počne. S sklicevanjem na ta predlog lahko pričakujemo, da bodo posamezniki uporabili nasilje v družini, če stroški nasilnega vedenja ne bodo preseгли ugodnosti, ki jih povzroči takšno ravnanje. Družinsko nasilje se tako pojavi zaradi odsotnosti učinkovite družbene kontrole družinskih odnosov (zaradi zasebne narave današnje družine), ki zmanjšujejo stroške nasilnega družinskega člana.

Filipčičeva (2002: 66-67) podaja kritiko temu modelu pojasnjevanja nasilja v družini. Njena kritika se nanaša na ustreznost teorije pri pojasnjevanju odnosa med starši in otroki, saj se v tem odnosu pojavi problem neenake izmenjave zadovoljstva med otroci in starši, pri čemer imajo otroci močno omejene možnosti za recipročno izmenjavo ugodnosti. Starši imajo namreč več moči ali vpliva od otrok in otroci pogosto nimajo alternativnih virov materialnih sredstev in za zadovoljevanje čustvenih potreb staršev. Po drugi strani pa imajo starši veliko odgovornost do otrok, saj je njihov vložek v ta odnos zelo velik (skrb za otroke).

2.5.6. Teorija virov

Teorija virov nasilja ("*resource theory*") v družini predpostavlja, da se vsi družbeni sistemi do neke mere opirajo na nasilje ali na grožnjo z nasiljem. Izhaja iz stališča, da je moč odločanja v družinskih odnosih precej odvisna od količine in vrednosti virov, ki jih ima vsaka od oseb. Ali še ožje, izhaja iz podmene, da je moška superiornost (vsaj v patriarhalni kulturi) "pripisana". Če je tovrstna oblastna pozicija moškega ogrožena (oziroma vsaj subjektivno dojeta kot taka), na primer zaradi objektivno nizkega statusa, se po mnenju Kanduča (2001b: 116) utegne zateči k uporabi fizičnega nasilja, ki v tem primeru deluje kot nekakšen "skrajni vir" (izhod v skrajni sili, ki naj ogroženemu moškemu zagotovi zanj zadovoljivo mero nadzora in gospostva nad "njegovo" žensko).

Goode (1971 v Filipčič, 2002: 78) pa pravi, da »več kot ima posameznik zunanjih virov, manjša verjetnost je, da bo uporabil silo«. Trdimo lahko tudi, da bolj kot nekdo

nadzoruje vire (več kot ima moči), manjša je dejanska uporaba sile. Nasilje se tako kot vir moči uporabi, kadar so drugi viri nezadostni ali jih ni. Primer: mož, ki želi biti dominantna oseba v družini, ima pa nizko izobrazbo in službo z majhnimi dohodki, ki ni prestižna (skratka, če moškemu primanjkujejo makroresursi) in za katerega je značilno pomanjkanje spretnosti pri ohranjanju medosebnih stikov, bo posegel po mikroresursih (v tem primeru po nasilju) za ohranitev svojega dominantnega položaja.

V sedemdesetih letih je teorija doživela nekaj sprememb in se preimenovala v *teorijo statusne nekonsistentnosti ("status inconsistency theory")*, ki temelji na spoznanju, da je "verjetnost nasilnega vedenja večja takrat, kadar sta moč in status posameznika nekonsistentna (velika v enem socialnem okolju in majhna v drugem), ali kadar se norme, ki določajo status v družini, spreminjajo. Ta nekonsistentnost v času ali prostoru vodi do stresa, ki lahko pripelje do pretepanja žene ali otrok. Teza je še posebej primerna za razlago pretepanja žena v družbah, kjer moški izgublja tradicionalno moč, medtem ko ženska moč narašča (Filipčič, 2002: 78-79).

2.5.7. Feministične teorije

Nasilje v družini je vsebovano v kulturnih normah. Agresija, ki je vpeta že v sistem vzgoje, je bolj ali manj legitimna in splošno sprejeta. Tako teorija spolnih vlog, feministična po orientaciji, trdi, da je nasilje nad ženskami najpomembnejša socializacija spolnih vlog v otroštvu (Filipčič, 2002: 83). V procesu socializacije, tako primarne kot sekundarne, se deklice in dečki učijo norm in vrednot družbe, v kateri živijo, hkrati pa tudi svoje spolne vloge. Tradicionalna socializacija spolnih vlog naj bi imela takšen vpliv na socializacijo deklic, da postanejo žrtve, dečki pa storilci nasilnih dejanj. Dečki so naučeni, da morajo biti močni, odločni, odgovorni in da morajo imeti vse pod nadzorom, medtem ko se deklice naučijo, da naj bi bile predvsem občutljive, čustvene, sposobne vživljanja v druge, njihovo delo v odrasli dobi pa naj bi predstavljala gospodinjska dela in skrb za otroke. Torej je skupna značilnost žensk, da je njihova socializacija usmerjena v to, da jih uči osredotočanja na druge ljudi in ne nase ter da jih uči odvisnosti od drugih, predvsem od moških.

Tako se znajdemo pred paradoksom, da ženske sicer skrbijo za druge, prav to pa jih dela vse bolj odvisne.

Večina raziskav ni uspela potrditi razlage nasilja v družini, ki jo podaja teorija spolnih vlog. Nekatere so prišle celo do popolnoma nasprotnih sklepov glede tradicionalne socializacije, saj veliko (pre)tepenih žensk ne pojmuje svoje vloge v zakonu tradicionalno, ampak sebe ocenjujejo kot bolj liberalne, svojega moža pa dojemajo na tradicionalen način. Tudi moški nasilneži po podatkih raziskav nimajo ekstremno tradicionalnih pogledov na spolne vloge. Iz tega lahko sklepamo, da "tudi različno dojetje lastne spolne vloge in spolne vloge partnerja pripelje do konfliktov v družini in tako tudi do nasilja" (Filipčič, 2002: 84).

Kritika feminizma je tudi dejstvo, da nasilje med partnerjema ni specifično le za heteroseksualne zveze, saj istospolne družinske oblike nikakor niso imune pred raznovrstnimi zlorabami in nasiljem. Prav tako feministične razlage (mogoče zavestno) spregledajo dejstvo, da so tudi ženske nasilne do moških. Na ta (tudi empirično) dokazana dejstva pa se feministične teorije (še) niso odzvale, čeprav to dejstvo izpodbija nekatere njihove temeljne postavke (Filipčič, 2002: 231-234). Če bi vse postavke feminističnih teorij dosledno veljale, bi potemtakem vsi moški postali nasilneži, vse ženske pa žrtve njihovega nasilja. A temu ni tako.

Na podlagi teh kritik se lahko potemtakem vprašamo, ali je feminizem nekakšna revolucija z ženskim obrazom?

Ugotavljamo, da družinskega nasilja ni mogoče pojasniti z eno samo teorijo. Vsaka od prikazanih teorij pojasnjuje nasilje v družini z drugega zornega kota in zato upošteva različne dejavnike, ki vplivajo na pojav družinskega nasilja. Zato tudi vse teorije nimajo enake vrednosti za razumevanje različnih oblik nasilja ali za razumevanje ravnanja vseh nasilnežev brez ozira na starost in spol ter druge dejavnike. Nasilje v družini je družben pojav, ki se v času spreminja, prav tako se spreminjajo dejavniki, ki vplivajo na ta pojav ter družbeno sprejemanje tega pojava. Zato bi bilo utopično pričakovati ali si prizadevati za oblikovanje univerzalne teorije, ki bi v celoti in popolnoma pojasnila nasilje v družini. Smiselno pa je integriranje teorij, čeprav je najpogosteje težko ali sploh nemogoče ugotoviti, kateri izmed dejavnikov ima največjo vlogo pri pojavu družinskega nasilja.

3. PRAVNA ZAŠČITA OTROK

3.1. Otrokove pravice

Zaradi že navedenih dejstev in dejstev, ki jih bomo še navedli, je zaščita otrokovih pravic še kako potrebna, saj otroci, ki so najranljivejša družbena skupina, uživajo poleg invalidov, starejših in oseb s posebnimi potrebami, največje varstvo. Na temo varstva otrokovih pravic je bilo v zadnjih letih organiziranih veliko mednarodnih posvetov, seminarjev in konferenc. Nastali so tudi mednarodni dokumenti o varstvu otrokovih pravic, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju.

3.1.1. Deklaracija o otrokovih pravicah

Deklaracijo je soglasno razglasila in sprejela Generalna skupščina Združenih narodov, in sicer 20. novembra 1959, z resolucijo št. 1386 (XIV). Sestavlja jo deset načel, katerih glavni cilj so korist, varstvo ter enake pravice in svoboščine za vse otroke. Posebej bom izpostavila 9. načelo, saj se nanaša na obvarovanje otrok pred nasiljem.

9. načelo

Otroka je treba obvarovati pred vsemi vrstami zanemarjanja, okrutnosti in izkoriščanja. V nobenem primeru ne sme biti predmet trgovine. Otrok ne sme biti sprejet na delo, dokler ne doseže določene starosti. V nobenem primeru ga ne smemo prisiliti ali mu dovoliti, da bi delal v poklicu ali opravljal tako vrsto dela, ki bi slabo vplivalo na njegovo zdravje ali vzgojo, oziroma škodilo njegovemu telesnemu, duševnemu in naravnemu razvoju (Otrokove pravice v Evropi, 1999).

3.1.2. Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah

Generalna skupščina Združenih narodov je Konvencijo o otrokovih pravicah sprejela 20. novembra 1989, z resolucijo št. 44/4. Doslej jo je ratificiralo že več kot 190 držav (Slovenija leta 1990). Konvencija obsega 45 členov. Označimo jo lahko kot najširše podprt dokument, ki je bil kadarkoli sprejet na mednarodni ravni in hkrati prvi

dokument, ki priznava otrokom pravico do aktivne participacije. V skladu z 49. členom je začela delovati 2. septembra 1990.

Konvencija obravnava otroka kot samostojen in neodvisen pravni subjekt, saj temelji na spoznanju, da je otrok sorazmerno zgodaj sposoben odrediti lasten interes. Otroku zagotavlja celovito pravno varstvo in zato opredeljuje pravice otroka na vseh področjih (Končina – Peternel, 1998: 61).

V Konvenciji (Smernice EU za uveljavljanje in varstvo otrokovih pravic,) se več členov nanaša na obvarovanje otrok pred nasiljem:

19. člen

1. Države pogodbenice bodo z vsemi ustreznimi zakonodajami, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi varovale otroka pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, v številnih spolne zlorabe, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj.

2. Takšni zaščitni ukrepi naj, če jo to pomembno, vključujejo učinkovite postopke za sprejemanje socialnih programov, ki otroku in tistim, ki skrbijo zanj, zagotavljajo potrebno podporo, kakor tudi druge oblike zaščite ter ugotavljanje, obveščanje, prijavljanje, preiskovanje, obravnavanje in spremljanje prej naštetih primerov trpinčenja otrok in, če je potrebno, poseg sodišča.

34. člen

Države pogodbenice se zavezujejo, da bodo otroka zavarovale pred vsemi oblikami spolnega izkoriščanja in spolnih zlorab. V ta namen bodo države pogodbenice še posebej sprejele vse ustrezne državne, bilateralne in multilateralne ukrepe, s katerimi bodo preprečile:

- napeljevanje ali siljenje otroka h kakršnikoli nezakoniti spolni dejavnosti;
- izkoriščanje otrok v prostituciji ali drugih nezakonitih spolnih dejavnostih;
- izkoriščanje otrok v pornografskih predstavah in gradivih.

Podpisnice se obvezujejo, da morajo biti preživetje, zaščita in razvoj otrok prioriteta v vsaki družbi, saj je v svetu vse preveč otrok, ki so na robu preživetja. Seveda pa ob tem Konvencija dopušča in upošteva različne kulturne, politične in materialne

okolščine v državah. Pravice, razglašene v Konvenciji, lahko okvirno razdelimo v tri skupine:

- *Skrbstvo*: pravica do posedovanja, sprejemanja in dostopa do določenih dobrin (npr: ime in državljanstvo, zdravstveno varstvo, izobraževanje, počitek in igra in skrb za otroke s posebnimi potrebami in otroke brez staršev);
- *Varovanje*: pravica do zaščite škodoželjnim ravnanjem in delovanjem (npr. ločitev od staršev, sodelovanje v oboroženih spopadih, ekonomsko ali spolno izkoriščanje in fizična ali psihična zloraba);
- *Udeležba*: pravica otroka, da sodeluje pri odločitvah, ki so povezane z njegovim življenjem. Otrok bi moral v skladu z razvojem imeti vedno večje možnosti sodelovati v delovanju družbe, kar naj bi bila priprava na odraslo življenje (npr. svoboda govora ter svoboda do mnenja, kulture, veroizpovedi in jezika) (Smernice EU za uveljavljanje in varstvo otrokovih pravic).

Na posebnem zasedanju *Združenih narodov*, maja 2002, posvečenemu uveljavljanju pravic otrok (UNGASS), so bile sprejete dodatne mednarodne zaveze za uveljavljanje in varstvo pravic otrok, v okviru katerih je bila določena časovno omejena strategija za uresničevanje in spremljanje napredka. Voditelji držav in vlad so se leta 2002 z deklaracijo UNGASS in akcijskim načrtom "*Svet po meri otrok*" zavezali k pospeševanju uveljavljanja otrokovih pravic po vsem svetu ter k uresničevanju dogovorjenih ciljev, strategij in ukrepov. Poleg tega so bili na svetovni ravni sprejeti *Deklaracija tisočletja* in *Razvojni cilji tisočletja*, ki se neposredno nanašajo na otrokove pravice. Pomen teh ciljev je bil ponovno poudarjen v zaključnem dokumentu srečanja na svetovnem vrhu leta 2005 (Smernice EU za uveljavljanje in varstvo otrokovih pravic).

Pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije deluje *Komisija za otrokove pravice*, ki se je v začetku leta 2008 preimenovala v *Nacionalni odbor za otrokove pravice pri ZPMS*. S svojim delovanjem se zavzema za uresničevanje otrokovih pravic. V odboru prostovoljno delujejo strokovnjaki in strokovnjakinje s področja otrokovih pravic in prostovoljci ter prostovoljke iz različnih krajev države, ki neposredno bdijo nad uresničevanjem otrokovih pravic v neposrednem okolju, kjer živijo. Komisija je pred petimi leti oblikovala pobudo za uzakonitev instituta varuha otrokovih pravic v

Sloveniji ter pobudo za sprejem Nacionalnega razvojnega programa za otroke, ki bi opredelil dolgoročne strategije na področju življenja otrok in mladostnikov ter uresničevanja njihovih pravic (Zveza prijateljev mladine Slovenije).

4. ZAKONSKA UREDITEV V REPUBLIKI SLOVENIJI

4.1. Pravna podlaga

4.1.1. Ustava Republike Slovenije

Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91), je temeljni in najvišji pravni akt v Republiki Sloveniji, ki obravnava otrokov položaj in njegove pravice. Ustava RS na več mestih, glede na to za katero vrsto njegovega položaja oz. za katero pravico gre, izrecno omenja in zagotavlja pravice otrok, in sicer v drugem delu, ki govori o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Pri obravnavi nasilja v družini se lahko sklicujemo na 53., 54. in 56. člen Ustave RS:

53. člen državi nalaga varovanje družine, materinstva, očetovstva, otrok in mladine ter ustvarjanje potrebnih razmer.

Na podlagi *54. člena* imajo starši pravico in dolžnost otroke vzdrževati, izobraževati in vzgajati. Namen te pravice in dolžnosti je zagotoviti otroku pogoje za zdravo rast, osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje.

V *56. členu* je opredeljeno, da otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Človekove pravice in temeljne svoboščine uživajo otroci v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. Otrokom se zagotavlja posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim in drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem (Uradni list RS, št. 86/1999).

4.1.2. Kazenski zakonik Republike Slovenije

Nasilje v družini je splošni družbeni problem, saj posega na področje temeljnih človekovih pravic. Tak pogled na nasilje v družini je izražen tudi v *Kazenskem zakoniku* (Uradni list RS, št. 55/2008, v nadaljevanju KZ-1). V okviru poglavja *Kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in otroke* je nasilje v družini določeno

kot samostojno kaznivo dejanje. Prav tako KZ-1 določa zaščito in pravno varstvo otrok ter s tem neposredno grozi tistim, ki bi s prepovedanim ravnanjem otroke ogrožali.

Državni zbor RS je dopolnjen KZ-1 sprejel 20. maja 2008, v veljavo pa je stopil 1. novembra 2008. Zakonik ponuja številne novosti na različnih področjih, tako tudi na področju nasilja v družini.

Tako KZ-1 predvideva možnost dajanja podatkov iz kazenske evidence o izbrisanih sodbah za t. i. pedofilska kazniva dejanja, in sicer tistim ustanovam ali društvom, ki so jim otroci ali mladoletniki zaupani v učenje, vzgojo, varstvo ali oskrbo, ukinja pa tudi razločevanje med relativnim in absolutnim zastaranjem ter ohranja le absolutno zastaranje. KZ-1 ponuja jasnejšo razmejitev med kaznivim dejanjem posilstva in kaznivim dejanjem spolnega nasilja, kar je v praksi pogosto povzročalo različne pravne opredelitve. Pod kaznivo dejanje posilstva je zdaj uvrščeno vaginalno spolno občevanje moškega in ženske ter analno občevanje moškega z žensko ali dveh moških. Vse preostalo sodi v kaznivo dejanje spolnega nasilja. Mladoletne osebe bodo odslej tudi dodatno zavarovane pred zastaranjem kazenskega pregona. Določeno je namreč, da v primerih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost in kaznivih dejanj zoper zakonsko zvezo, družino in mladino, storjenih proti mladoletni osebi, rok za zastaranje kazenskega pregona začne teči šele od polnoletnosti oškodovanca naprej. Omenjena ravnanja oziroma kazniva dejanja so opredeljena v poglavjih o kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost, kaznivih dejanjih zoper zakonsko zvezo, družino in mladino ter kaznivih dejanjih zoper življenje in telo. V tem delu omenjenih kaznivih dejanj ne bom predstavila, nanje se bom osredotočila v poglavju o oblikah nasilja nad otroki (RTV Slovenija, 2008).

4.1.3. Zakon o preprečevanju nasilja v družini – ZPND

Čeprav se v Sloveniji lahko pohvalimo z dokaj urejenimi zadevami, saj so otrokove pravice vgrajene v sistem zdravstva, vzgoje, izobraževanja, pravosodja, socialnega varstva, v družinsko zakonodajo in še marsikje, še vedno veliko število posameznih otrok in tudi skupin nima zagotovljenih vseh pogojev za uresničevanje pravic, ki jim

jih zagotavlja Konvencija. Zato je Državni zbor Republike Slovenije, 1. februarja 2008 sprejel *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*, v nadaljevanju ZPND, ki je podal nove smernice v boju z nasiljem v družini (Uradni list RS, št. 16/2008).

Sprejem posebnega zakona o nasilju v družini je pomemben zato, ker zakonodaja (za razliko od strategij, smernic, priporočil ali strokovnih dogovorov) določa trdne in enotne okvire za delovanje in ukrepanje na področju nasilja v družini. Hkrati ti okvirji pomenijo zavezo institucij k določenemu načinu ravnanja. Žrtev nima le možnosti pričakovati pomoč od institucij, ampak jo ima pravico tudi zahtevati, saj zakon določa vlogo, naloge, mrežo in sodelovanje različnih državnih organov in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini. Ker je bil zakon sprejet pred kratkim, bo učinek viden šele v nekaj letih po sprejetju.

Nasilje v družini je po ZPND vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana (v nadaljevanju žrtve) ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja. ZPND definira tudi pojem družinskega člana, ki je zelo širok, kar je za doseganje namena preprečevanja nasilja v družini nujno. ZPND namenja posebno varstvo in skrb šibkejšim skupinam: otrokom, ženskam, starejšim, invalidom in osebam, ki zaradi posebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase.

ZPND opredeljuje tudi ukrepe za varstvo žrtve nasilja v družini, posveča se tudi povzročitelju nasilja, ki, podobno kot žrtev, tudi potrebuje strokovno pomoč za spremembo svojih vedenjskih vzorcev. Izpostavila bom nekaj členov zakona, ki se nanašajo na nasilje v družini:

3. člen: Oblike nasilja v družini: zakon opredeljuje več oblik nasilja v družini oz. med dvema družinskima članoma (te zakon posebej opredeli): fizično, spolno, psihično in ekonomsko nasilje ter zanemarjanje dolžne skrbi za družinskega člana. Posebno varstvo in skrb pred nasiljem uživajo mladoletni družinski člani (otroci), starejše osebe, invalidi in osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase. Pomembna novost je ta, da se otroka obravnava kot žrtev nasilja tudi, če je (zgolj) prisoten pri izvajanju nasilja nad drugimi člani družine ali če živi v okolju, kjer se nasilje izvaja.

8. člen: Pravica do zagovornika: zagovornik, v skladu s posebnimi predpisi, štiti žrtvine koristi v postopkih in aktivnostih, ki jo zadevajo.

9. člen: Varstvo identitete žrtve nasilja: prepoved razkritja identitete osebe pri obravnavanju nasilja v družini je še posebej pomembna zato, ker bistveno vpliva na odločitev žrtve, ali bo poiskala oziroma sprejela ponujeno pomoč strokovnjakov, in zmanjšuje nadaljnjo stigmatizacijo oziroma viktimizacijo žrtve.

11. člen: Prijavljanje nasilja v družini: če je žrtev nasilja v družini odrasla polnoletna oseba, so organi in organizacije ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da gre za nasilje v družini, dolžni o tem obvestiti center za socialno delo, razen če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti. V primeru, ko se sumi, da je žrtev otrok, pa mora vsakdo (še posebej strokovni delavci v zdravstvu, osebje v vzgojno-varstvenih in vzgojo-izobraževalnih zavodih) o tem takoj obvestiti center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo. Tukaj stopi poklicna skrivnost v ozadje, v ospredje stopi pomoč otroku kot žrtvi.

12. člen: Pomoč žrtvi: novost zakona je ta, da si lahko žrtev izbere spremljevalca, torej neko osebo, ki jo bo spremljala v vseh postopkih, povezanih z nasiljem v družini (postopki pred organi in organizacijami), in ji bo pomagala tudi pri iskanju rešitev in ji nudila psihično oporo. Poleg tega ima žrtev nasilja tudi pravico do zagovornika, ki štiti koristi žrtve v postopkih in aktivnostih, ki jo zadevajo. Pomoč žrtvi se zagotavlja tudi na način, ko center za socialno delo v multidisciplinarnem timu in v sodelovanju z drugimi organi in organizacijami izdelava skupaj z žrtvijo načrt pomoči.

Ena od novosti, ki jih določa zakon, je tudi brezplačna pravna pomoč žrtvi nasilja v družini v sodnih postopkih. Organi (centri za socialno delo, šole, domovi za stare...) in organizacije ter nevladne organizacije so dolžne pomagati žrtvi v okviru svojih pristojnosti, pri čemer se te primere nasilja obravnava prednostno. Med seboj so se dolžni obveščati in si pomagati z namenom preprečevanja in odkrivanja nasilja, odpravljanja njegovih vzrokov ter nudenja pomoči žrtvi pri vzpostavitvi pogojev za varno življenje.

17. do 20. člen: Novi ukrepi za varstvo žrtve: zakon je v posebnem poglavju opredelil tudi ukrepe za zagotovitev varnosti žrtve. Policija zagotovi na prošnjo žrtve varnost

ob vstopu v stanovanjske prostore, v katerih prebiva, da lahko iz njih vzame svoje stvari. Prepovedi zaradi nasilnih dejanj, ki jih povzročitelju nasilja v družini izreče sodišče na predlog žrtve, so naslednje: prepoved vstopiti v stanovanje, v katerem žrtev živi, prepoved zadrževanja v bližini žrtvinega stanovanja, prepoved zadrževanja in približevanja krajem, kjer se žrtev redno nahaja, prepoved navezovanja stikov z žrtvijo (vključno s sredstvi za komuniciranje na daljavo), vzpostavljanja vsakršnih srečanj z žrtvijo. Ključno sporočilo te novosti v zvezi s prepovedjo vstopa v skupno stanovanje je to, da ni več žrtev tista, ki se mora umakniti iz stanovanja in oditi (npr. k sorodnikom, v varno hišo, v materinski dom...), ampak se mora umakniti povzročitelj nasilja. Pomembna novost zakona je ta, da lahko sodišče na predlog žrtve naloži povzročitelju, da mora stanovanje v skupni uporabi prepustiti v izključno uporabo žrtvi. Vse te prepovedi oz. ukrepi trajajo največ šest mesecev, žrtev pa lahko predlaga podaljšanje ukrepa še za šest mesecev.

22. člen: Brezplačna pravna pomoč: Kolikor ni v tem zakonu drugače določeno, se za brezplačno pravno pomoč žrtvi nasilja uporablja zakon, ki ureja brezplačno pravno pomoč.

Pomoč povzročiteljem nasilja: Zakon kot novost določa dolžnost centrov za socialno delo, da napoti povzročitelja nasilja v ustrezne izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe, ki jih izvajajo razni organi in organizacije ter nevladne organizacije. Posebnost zakona je tudi ta, da ne uvaja nobenih kazni. Te ostajajo določene v Kazenskem zakoniku in v Zakonu o kazenskem postopku (Uradni list Republike Slovenije, 2008).

Pred sprejetjem ZPND je veljalo, da zakoni z različnih področij urejajo posamezne vidike nasilja v družini, kar je pomenilo, da je morala žrtev sprožati različne pravne postopke za ureditev nevzdržnih razmer, ki jih je povzročilo nasilje v družini. Poleg tega je bila odgovornost za obravnavanje žrtve razpršena med različne ustanove. ZPND naj bi v prihodnosti odpravljal oziroma zmanjševal navedeni značilnosti tega pojava pri nas in tako zagotavljal ustreznejšo pomoč žrtvam nasilja v družini.

4.1.4. Zakon o prepovedi telesnega kaznovanja

Kljub napredku, ki ga je država naredila na področju nasilja nad otroki, Slovenija še vedno nima sprejetega zelo pomembnega *Zakona o prepovedi telesnega kaznovanja*.

Danes še marsikje v svetu, tudi v Sloveniji, velja nepisano pravilo, da je kaznovanje otrok naravna pravica odraslih. Zato se je v nekaterih evropskih državah, zlasti Skandinavskih, razvilo gibanje za spremembo tega ustaljenega vzgojnega ukrepa, in sicer se je ustanovilo mednarodno združenje EPOCH (*End Physical Punishment of Children*), prevedeno: *Prenehajmo s telesnim kaznovanjem otrok*. Uspehi so bili očitni. Pogostost telesnega kaznovanja v družinah se je zmanjšala npr. na Švedskem od več kot 50% na manj kot 10%. Še več, danes je telesno kaznovanje otrok z zakonom prepovedano v 18 evropskih državah, in sicer v: Avstriji, Bolgariji, Cipru, Danski, Finski, Hrvaški, Nemčiji, Grčiji, Madžarski, Islandiji, Latviji, Nizozemski, Norveški, Portugalski, Romuniji, Španiji, Švedski in Ukrajini.

Dr. Pavle Kornhauser, predsednik *Foruma proti telesnemu kaznovanju v družini*, je na to temo dejal: "Slovenija je ena od 29 držav članic Sveta Evrope, ki te prepovedi še nima. Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve pravijo, da so nekateri poslanci proti, češ da je nepotreben. To so ostanki stare vzgoje, pri kateri vzgajajo tako, kot mislijo da je prav. Starši hočejo otroku najbolje, a se ohranja stoletja stara miselnost – šiba je božja mast. Mislim, da bi lahko imel sprejeti zakon predvsem simbolični pomen: dokazal bi, da je pravice otrok nedopustno kršiti. Tudi odrasli se ne pretepajo, da bi dokazali, kdo ima prav" (Nasilje v družini - pot do rešitve, 2004).

Na žalost torej v Sloveniji klofutanje, lasanje, brcanje otrok itd., še vedno ni enotno prepoznano kot nasilje. Ključni pomen za boj proti nasilju nad otroki v družini pa ni samo v sprejetju omenjenega zakona, temveč se mora še bolj graditi na osveščanju staršev, saj nobena zakonodaja ne more preprečiti, da starši "za štirimi stenami" ne bi udarili otroka. Najpomembneje je torej spremeniti miselnost staršev, saj je bilo veliko staršev, ki danes tepejo svoje otroke, tepenih tudi samih. Zato je po mojem mnenju najboljši način vzgoje otroka v okolju brez nasilja, vendar s pravo mero discipline in omejitev. Pretepanje otrok je pravzaprav lekcija o slabem obnašanju – otroci se učijo iz dejanj svojih staršev in ne iz njihovih besed. Tudi najmanjši udarec otroke uči, da

je nasilje sprejemljiva oblika reševanja konfliktov. Pretepanje jih ne uči dobrih vzorcev obnašanja in socialne interakcije, niti jim ne ponuja tehnik, ki bi jih pripravile na njihovo nadaljnje življenje. Obstajajo pozitivni načini učenja, usmerjanja in discipliniranja otrok, ki so veliko boljši za otrokov razvoj. Družba, ki dovoljuje pretepanje otrok, je družba, ki dovoljuje nasilje.

4.2. Pravni ukrepi zoper oblike nasilja nad otroki v Sloveniji

Praksa odkrivanja nasilnih dejanj v družini, priprave obtožnih aktov in sodnih postopkov zoper povzročitelje kaznivih dejanj nasilja kaže, da so postopki v celoti gledano dolgotrajni in zaradi tega bistveno manj učinkoviti, kot bi lahko bili. Manjša učinkovitost se kaže pri postopkih državnih organov, odraža pa se tudi v pravnem varstvu oškodovancev ter zagotavljanju splošne varnosti. Žrtve nasilja v družini, ki se odločijo spremeniti svoj način življenja, kar pomeni prekiniti nasilen odnos, morajo začeti ali predlagati številne pravne postopke (civilne, kazenske, upravne). Dostopnost pravne pomoči žrtvam nasilja v družini je zato zelo pomembna. Različne oblike nasilja v družini (fizično, psihično, spolno) so praviloma močno prepletene z ekonomskim nasiljem; nasilnež zmanjšuje svoj prispevek za preživljanje družine in omejuje žrtvi celo razpolaganje z njenimi lastnimi dohodki. Tudi zaradi teh okoliščin (poleg psihične nemoči) si žrtve same ne zmorejo zagotoviti pravne pomoči, posledica tega pa je, da zaradi svoje pravne nepoučenosti ne izkoristijo ponujene pomoči države za zagotavljanje njihove varnosti in dolgoročnega reševanja družinskih razmer (sprožanje ustreznih pravnih postopkov). Poleg tega je nasilje v družini takšna okoliščina, ki upravičuje prednostno obravnavanje prošnje za dodelitev brezplačne pravne pomoči (25. člen ZPND, Uradni list RS, št. 16/2008).

Otroci so po naši kazenski zakonodaji deležni kazensko-pravnega varstva pred vsemi kaznivimi dejanji, tako kot odrasle osebe. Njihova starost in zrelost se lahko upoštevata kot oteževalni okoliščini pri določanju kazni. Poleg tega so otroci deležni posebnega varstva pred nekaterimi ravnanji, ki napadajo ali ogrožajo njihove specifične pravice in interese (Filipčič 2002: 178). KZ-1 je zagotovo eden izmed krovnih dokumentov, ko govorimo o nasilju staršev nad otroki in mladostniki. Po podatkih, ki jih spremlja *Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije* so v

družinah prisotna zlasti naslednja kazniva dejanja, opredeljena v KZ-1, ki vključujejo nasilje:

4.2.1. Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost

Spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let

173. člen

- (1) Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom od treh do osmih let.
- (2) Kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka s slabotno osebo, ki še ni stara petnajst let, ali tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom od petih do petnajstih let.
- (3) Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo ali oskrbo, se kaznuje z zaporom od treh do desetih let.
- (4) Kdor v okoliščinah iz prvega, drugega in tretjega odstavka tega člena kako drugače prizadene spolno nedotakljivost osebe, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom do petih let.

Kršitev spolne nedotakljivost z zlorabo položaja

174. člen

- (1) Kdor zlorabi svoj položaj in tako pripravi osebo drugega ali istega spola, ki mu je podrejena ali od njega odvisna, k spolnemu občevanju, ali da stori oziroma trpi kakšno drugo spolno dejanje, se kaznuje z zaporom do petih let.
- (2) Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, staro nad petnajst let, ki mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

Prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva

176. člen

- (1) Kdor osebi, mlajši od petnajst let, proda, prikaže ali z javnim razstavljanjem ali kako drugače omogoči, da so ji dostopni spisi, slike, avdiovizualni ali drugi predmeti pornografske vsebine, ali ji pokaže pornografsko ali drugačno seksualno predstavo, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do dveh let.
- (2) Kdor zlorabi mladoletno osebo za izdelavo slik, avdiovizualnih ali drugih predmetov pornografske ali drugačne seksualne vsebine, jo uporabi za pornografsko ali drugačno seksualno predstavo ali taki predstavi vedoma prisostvuje, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.
- (3) Enako kot v prejšnjem odstavku se kaznuje, kdor proizvede, razširi, proda, uvozi, izvozi ali drugače ponudi pornografsko ali drugačno seksualno gradivo, ki vključuje mladoletne osebe ali njihove realistične podobe, ali kdor poseduje tako gradivo, ali razkriva identiteto mladoletne osebe v takem gradivu.
- (4) Če je bilo dejanje iz drugega ali tretjega odstavka tega člena storjeno v hudodelski združbi za izvrševanje takih kaznivih dejanj, se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
- (5) Pornografsko ali drugačno seksualno gradivo iz drugega, tretjega in četrtega odstavka tega člena se vzame ali njegova uporaba ustrezno onemogoči.

4.2.2. Kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino

Nasilje v družini

191. člen

- (1) Kdor v družinski skupnosti z drugim grdo ravna, ga pretepa ali drugače boleče ali ponižujoče ravna, ga z grožnjo z neposrednim napadom na življenje ali telo preganja iz skupnega prebivališča ali mu omejuje svobodo gibanja, ga zalezuje, ga prisiljuje k delu ali opuščanju dela ali ga kako drugače z nasilnim omejevanjem njegovih enakih pravic spravlja v skupnosti v podrejen položaj, se kaznuje z zaporom do petih let.
- (2) Enako se kaznuje, kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka v kakšni drugi trajnejši življenjski skupnosti.

(3) Če je dejanje iz prvega odstavka storjeno proti osebi, s katero je storilec živel v družinski ali drugi trajnejši skupnosti, ki je razpadla, je pa dejanje s to skupnostjo povezano, se storilec kaznuje z zaporom do treh let.

Zanemarjanje otroka in surovo ravnanje

192. člen

(1) Starši, skrbnik, rejnik ali druga oseba, ki hudo krši svoje dolžnosti do otroka, se kaznuje z zaporom do treh let.

(2) Starši, skrbnik, rejnik ali druga oseba, ki sili otroka k pretiranemu delu ali k delu, ki ni primerno njegovi starosti, ali ga iz koristoljubnosti navaja k beračenju ali drugim dejanjem, ki so škodljiva za njegov razvoj, ali z njim surovo ravna ali ga trpinči, se kaznuje z zaporom do petih let.

Krvoskrunstvo

195. člen

Oseba, ki spolno občuje z mladoletnim krvnim sorodnikom v ravni črti ali z mladoletnim bratom oziroma sestro, se kaznuje z zaporom do dveh let.

Inkriminiranje psihičnega trpinčenja izhaja iz 192. člena KZ-1 »Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje«. Psihično trpinčenje je zajeto v okvir surovega ravnanja, ki je opredeljeno v 2. odstavku omenjenega člena (»roditelj surovo ravna z mladoletno osebo«). V tem primeru surovo ravnanje pomeni, da starši otroku namerno povzročajo telesne in psihične bolečine večje intenzitete.

Določbo iz 173. člena KZ-1 bi kazalo razumeti restriktivno. V vsakem posamičnem primeru bi morali preučiti, ali je bila oseba mlajša od petnajst let zares "otrok", namreč bitje, ki dejansko ni zmožno, na primer zaradi osebne nerazvitosti, dojeti pomena privolitve v spolni odnos (nesoglasne spolne prakse so inkriminirane v drugih členih). Napačno bi bilo vnaprej domnevati, da nihče, ki še ni star petnajst let, ni zmožen samostojno odločati o svojem spolnem življenju. Po drugi strani bi morali dati ustrezen poudarek besedi "napad". Ta namreč kaže, da je soglasna narava spolnega stika med otrokom in odraslim odsotna. Beseda napad namiguje, da je

odrasli zlorabil, izkoristil nemoč, neznanje, neizkušenos, ranljivost in odvisnost otroka. Uporabil ga je kot spolni objekt za lastno zadovoljitev (ni ga obravnaval kot subjekta). Najbrž bi morali preveriti, ali je bil spolni napad za otroka škodljiv. Še najbolj pa bi morali paziti, da v predkazenskem in kazenskem postopku otroka (žrtev spolnega napada) ne bi dodatno viktimizirali z neustreznim obravnavanjem. Vsekakor pa je treba vedeti, da so možnosti kazenskopravne represije za varovanje spolne nedotakljivosti otroka omejene. Prijavljanje in dokazovanje je težavno in kočljivo (Kanduč, Korošec, Bošnjak, 1998: 110).

Zakonodajni vidik obravnave nasilja v družini je izredno pomemben, saj omogoča trdne okvire za delovanje in ukrepanje na področju nasilja. Hkrati ti okviri pomenijo zavezo institucij k določenemu načinu ravnanja, saj ima žrtev poleg možnosti pričakovanja pomoči, pravico le-to tudi zahtevati.

5. ZAZNAVANJE NASILJA NAD OTROKI V SLOVENIJI

5.1. Pristopi in ukrepi ob odkritju nasilja

Proces odkrivanja pojava nasilja otroka je miselne, čustvene, vrednotne in tudi etične ter organizacijske narave. Začne se v trenutku, ko se srečamo s pojavom, ki vzbuja sum na nasilje nad otrokom. Pri procesu odkrivanja pa se največkrat srečujemo še s številnimi problemi, ki predstavljajo dodatno oviro na poti k odkritju.

Mikuš-Kosova (1997: 28-30) ponuja nekaj odgovorov na vprašanje, zakaj problemi pogosto ostajajo nevidni, oziroma od kod ovire in težave že pri zaznavanju pojava nasilja ter zakaj obstaja toliko zavor in pomislekov pri odzivanju nanj. Razlogi, ki jih lahko upoštevamo:

- zaradi nepoučenosti problema sploh ne zaznamo in ga ne prepoznavamo (npr. znaki psihičnega trpinčenja pri otroku so za nepoučenega opazovalca težko opazni);
- znake nasilja opazimo, vendar jih ne razlagamo ustrezno, ker možnost nasilja ni prisotna v naši zavesti ali ker je naša predstava o posameznih starših takšna, da izključuje sum na slabo ravnanje z otrokom;

- ne zavedamo se resnosti pojava (resnosti otrokovega trpljenja, otrokove razvojne, zdravstvene in življenjske ogroženosti);
- ne zavedamo se naših državljanskih in poklicnih dolžnosti (ob srečanju s sumom v zvezi z nasiljem nad otrokom ali z očitnim trpinčenjem otroka);
- zaradi podzavestnih ali obrambnih mehanizmov prezremo, pozabimo ali spregledamo dejstva, ki nas opozarjajo na možnost nasilja nad otrokom (srečanje, odzivanje in obravnavanje nasilja nad otroki je mučno, naporno, pogosto travmatizirajoče, zbuja čustva žalosti, občutja nemoči in frustracije ali agresivnosti in jeze do storilca, vselej je spremljano z napetostmi in konfliktnimi okoliščinami);
- zaradi strahu pred storilcem za lastno varnost, varnost svojih otrok;
- zaradi načela spoštovanja zasebnosti družinskih dogajanj in vzgojnega ravnanja z otroki;
- zaradi odpora ob izpostavljanju na sodišču;
- zaradi lastnih vzgojnih meril, ki dovoljujejo kaznovalno ravnanje, če je namen dober;
- zaradi razumevanja in sočustvovanja s starši, ki imajo zelo težavnega otroka in/ali ki živijo v zelo neugodnih življenjskih okoliščinah ter so izpostavljeni številnim hudim stresom;
- zaradi lojalnosti in zaščite interesov ustanove, če se nasilje dogaja v okviru ustanove;
- zaradi nepoučenosti, kako ukrepati;
- zaradi slabih izkušenj s prejšnjimi primeri (npr. da so bili poskusi brez učinka ali so še bolj škodovali otroku);
- zaradi strahu, da bi otroku škodovali ter da ga ne bi s pritiski še bolj ogrozili.

Največ podatkov o kaznivem dejanju lahko razkrije žrtev sama. Pogovor z otrokom – žrtvijo nasilja in zbiranje podatkov pa nam pomeni osnovo za prijavo oziroma podajo kazenske ovadbe. Najpomembnejše dejstvo pri samem zaznavanju nasilnega dejanja je razumevanje, zakaj otrok ne razkrije kaznivega dejanja. O razlogih, zakaj je temu tako, je zelo malo zapisanega oziroma so prepleteni s stereotipi (boji se, da mu ne bodo verjeli; boji se, da ga bodo obsojali; boji se storilca...). Upoštevati pa moramo

tudi dejstvo, da majhen otrok včasih sploh ne ve, da je zlorabljen, zlasti če storilec poskrbi za to, da ima otrok občutek, da je samo igra, ali če ne zna z besedami opisati tistega, kar se mu dogaja. Poleg tega otroci pogosto ne vedo, da imajo le oni pravico razpolagati z lastnim telesom.

Bain in Sanders (1996: 47) v svoji knjigi zato poudarjata, zakaj je za otroka – žrtev nasilja, tako pomembno, da o dogajanju spregovori:

- občutje krivde in skrivnostnost, ki spremlja nasilje, povzroča osamljenost;
- spregovoriti o nasilju in zlorabi, pomeni zmanjšati krivdo in osamljenost;
- spregovoriti pomeni, da bodo drugi pomagali zlorabo zaustaviti;
- spregovoriti o zlorabi pomeni, da bodo razumeli, kaj je vzrok težavam in problemom, ki se kažejo pri otroku – žrtvi;
- spregovoriti o zlorabi, pomeni preprečiti, da bi bili zlorabljeni tudi drugi;
- spregovoriti o nasilju in zlorabi, pomeni ponoven nadzor nad svojim življenjem;
- spregovoriti o nasilju in zlorabi, pomeni vzpostaviti stik z žrtvami, ki so doživele isto izkušnjo;
- spregovoriti o zlorabi, pomeni spodbuditi tudi druge, ki so vpleteni v zlorabo, da spregovorijo;
- osnovni in najpomembnejši razlog razkritja in prijave je, da žrtev zaščiti sebe, se razbremeni in občuti olajšanje. Ob tem je zelo pomembno tudi dejstvo, da prijava pomaga preprečiti storilcu nadaljnja dejanja.

Razkritje je torej prvi korak k razbremenitvi in osvoboditvi žrtve. Ne glede na to, kako težko je storiti ta korak, je vendar najpomembnejše zlorabo ustaviti. Pogosto se tudi zgodi, da otrok nima komu povedati, saj nima prave osebe, ki ji lahko zaupa in mu verjame, da je do nasilja prišlo. Otrok zato potrebuje čas in prostor, da pove, kaj se mu je zgodilo. Izbrati mora pravo besedo in pravo osebo. Ob razkritju storilec običajno dogajanje zanika, sorodniki kažejo dvom v pripoved, žrtev je zbegana in negotova. Za žrtev je ključno spoznanje, da najde osebo, ki ji verjame in travme ne poskuša zanikati ali potlačiti.

Vendar pa se prepogosto zgodi, da ima otrok po razkritju občutek, da je prevaran, ker je mislil, da ga bo oseba, ki vé za dogajanje oziroma nasilje, zaščitila oziroma storila

nekaj, kar ga bo zavarovalo pred slabim ravnanjem. Vendar pa otrokov zaupnik pogosto ne more takoj spremeniti otrokove situacije zaradi objektivnih ali subjektivnih razlogov. Pogosto se tudi dogaja, predvsem v primerih spolne zlorabe in fizičnega nasilja, da otrok pričakuje zaščito pri materi, a ga slednja pogosto razočara in ne stori nič ali pa celo stopi na stran storilca.

Otrok - žrtev nasilja je dvojno travmatiziran. Primarna viktimiziranost je družinsko nasilje nad otrokom, sekundarno viktimiziranost pa povzroči delovanje pravosodnega kazenskopravnega sistema. Za otroka je stresno tudi obdobje med obema dogodkoma, samim trpinčenjem in začetkom sodne obravnave primera. Pri sodnem obravnavanju zlorab otrok je zato potrebno upoštevati, kakšne travme je žrtev že doživela in sodni postopek urediti tako, da bo čim manj stresen za otroka.

Tudi starši, ki so sicer povzročitelji nasilja, so pogosto potrebni pomoči, da prenehajo z izvajanjem nasilja nad otrokom. V okviru programa pomoči staršem je potrebno in pomembno zlasti:

- zmanjšati pritiske, obremenitve in strese v družini;
- izboljšati finančni in stanovanjski položaj družine, če je ta neugoden;
- zmanjšati obremenitve staršev, ki izhajajo iz posebne zahtevnosti otroka (ureditev varstva ali sprejem v vrtec, sosedska pomoč);
- seznaniti starše z predstavami in znanji o otrokovem vedenju in odzivanju v določeni starosti, z otrokovimi razvojnimi potrebami in možnostmi, da bi se otroci obnašali tako, kot želijo starši;
- zmanjševanje medosebnih konfliktov znotraj družine in svetovanje staršem, kako obvladovati svoje agresivne vzgibe do otrok (Kos-Mikuš, 1997: 78-79).

Danes so razvite številne terapevtske tehnike (vedenjska terapija, družinska terapija, psihodinamska terapija) za starše, storilce nasilja nad otroki. Vrednost specializiranih tehnik za starše je navadno majhna, saj starši pogosto nočejo obiskovati ustanov, ki jim nudijo pomoč in zdravljenje, predvsem pa ne tistih, ki imajo psihiatrični in psihološki naziv. Zato je potrebno vire pomoči iskati v naravnem okolju družine in v drugih strokovnih službah.

Proces spreminjanja odnosov v družini je dolgotrajen, idealiziranje podobe družine in predstava, da je v kratkem času mogoče vplivati na poteze in lastnosti staršev, ki

izvajajo nasilje nad otrokom, pa lahko vodi tudi do opuščanja ustrezne pomoči otroku. Ob razkritju nasilja nad otrokom znotraj družine se močno zamaje družinski sistem in duševno stanje članov družine, kar lahko vodi do družinskih katastrof ter razpada družine.

5.2. Obseg nasilja v družini v Sloveniji

Različni avtorji, ki pišejo o nasilju nad otroki, ne uporabljajo povsem enakih definicij pojava, zato je težko določili obseg takih dejanj v neki družbi. Na splošno lahko trdimo, da je obseg nasilja nad otroki "neugotovljiv" že zaradi metodoloških problemov merjenja. Poleg velikega števila neprijavljenih primerov je ovira pri meritvi obsega tega pojava tudi neenotnost pri definiranju pojava. Nasilje v družini je prav zaradi umestitve v zasebni prostor posameznikov, v primerjavi z drugimi "javnimi" oblikami nasilja težje prepoznati in evidentirati. Strokovne službe se z nasiljem "za štirimi stenami" soočijo šele takrat, ko je nasilje prisotno že dlje časa in se pokaže v hudih, včasih v celo usodnih posledicah (Filipčič, 2008: 9).

Natančnih podatkov o razsežnosti pojava nasilja v družinah v Sloveniji ni. Obstoječi podatki so delni, zbirajo jih v okviru policije, zdravstvenih ustanov, nevladnih organizacij itd. Policijska evidenca vsebuje le primere prijavljenih dejanj nasilnega vedenja. Tudi v okviru zdravstvenih ustanov ni sistematičnega zbiranja podatkov. Društva za pomoč žrtvam nasilja spet zbirajo podatke le o tistih primerih, ki se dejansko obrnejo nanje, prav tako centri za socialno delo. Komaj od leta 1999 je v policijskih evidencah kot »objekt nasilja« opredeljeno tudi nasilje v družini, kar pomeni, da policija šele od leta 1999 zbira podatke o intimnih razmerjih med osumljencem in žrtvijo.

Tako je obseg pojava družinskega nasilja odvisen predvsem od ocen, ki temeljijo na manjših vzorcih (ki pogosto niso reprezentativni) in na samoporočanju. Vprašanje seveda je, ali so te ocene pravilne in ali realno odražajo stanje. V tem poglavju bom predstavila institucionalne in neinstitucionalne oblike pomoči, poskušala bom analizirati statistične podatke različnih institucij, ki so dostopni ter predstaviti medinstitucionalno sodelovanje.

5.3. Institucionalne oblike pomoči

5.3.1. Policija

Edini organ v Sloveniji, ki je do sprejema ZNPD zbiral uradne statistike na tem področju, je bila Generalna policijska uprava. Ukrepanje policije ob intervenciji zaradi nasilja je kompleksno. Prvič zato, ker družina v vseh svojih oblikah pripada zasebni in hkrati javni sferi, državna intervencija mora zato spoštovati pravico do zasebnega življenja, in drugič, ker je nasilje v družini trdno zakoreninjeno v tradicijah patriarhalne slovenske skupnosti.

Policija, ki je običajno prva poklicana na intervencijo, mora žrtev nasilja v družini zaščititi pred neposredno ogroženostjo ter ji ponuditi informacije o možnih oblikah pomoči. *Zakon o policiji* (Uradni list RS, št. 107/2006-UPB6) v 39. a členu daje policiji možnost, da povzročitelju prepove približevanje določenemu kraju ali osebi. Policija izreče ta ukrep, kadar je podan utemeljen sum, da je oseba storila kaznivo dejanje ali prekršek z elementi nasilja ali je bila zalotena pri takem kaznivem dejanju ali prekršku, in obstajajo razlogi za sum, da bo ogrozila življenje, osebno varnost ali svobodo druge osebe, s katero je ali je bila v bližnjem razmerju. Takšno policijsko dejanje ima tudi simboličen pomen, saj kaže na težo nasilnega dejanja in poudarja povzročiteljevo odgovornost (Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini, 2008).

Dolžni so se odzvati na vsak klic na pomoč, nasilno osebo pa odstranijo iz doma oziroma jo odpeljejo v pripor, sledi lahko tudi prepoved približevanja domu in žrtvi vsaj za 48 ur. O podaljšanju pripora nato odloča sodišče. V Sloveniji je bil v zadnjih letih dosežen velik napredek glede izobraževanja policistov in kriminalistov za problematiko nasilja v družini. Poleg tega se kaže tudi lastna angažiranost za usposabljanje in izobraževanje na tem področju, kar je vsekakor spodbudno, saj je zakonito in strokovno ukrepanje v primerih nasilja v družini nujno za učinkovito pomoč žrtvi ter obravnavanje storilca. Pomembna je tudi seznanjenost policije z informacijami o institucijah in društvih, od katerih lahko žrtve pričakujejo psihosocialno in drugo pomoč.

Policija je institucija, ki razpolaga z jasnimi podatki. Vendar so njihovi podatki žal nepopolni, zastareli... Kljub številnim elektronskim sporočilom, poslanim na Policijo in Ministrstvo za notranje zadeve, nisem imela večjega uspeha. Podatke so mi sicer posredovali, a so bili le-ti zelo skopi. Podobno velja tudi za ostale ustanove (Center za socialno delo, sodišče, zdravstvo); le nevladne organizacije, kot je npr. SOS telefon, vodijo in tudi javno omogočajo dostop do statističnih podatkov. Kljub vsemu bom poskusila operirati z podatki, ki so trenutno na voljo in upam, da bom vseeno prišla do zelenih rezultatov.

Od leta 1999 policija pri vsakem zaznanem kaznivem dejanju opredeli tudi razmerje med povzročiteljem in žrtvijo nasilja (Tabela št. 1).

Tabela 1: Št nasilnih kaznivih dejanj v družini (od leta 2000 do 2007)

Leto 2000	Leto 2001	Leto 2002	Leto 2003	Leto 2004	Leto 2005	Leto 2006	Leto 2007
1502	1952	2224	2837	2607	3009	2999	4329

Vir: <http://www.mdds.gov.si>, pridobljeno 31.01.2009

Iz podatkov je razvidno, da število zabeleženih/prijavljenih kaznivih dejanj s področja nasilja v družini strmo narašča. Razlog za to je najbrž večja osveščenost in pozornost javnosti na ta problem in ne toliko večja pojavnost nasilja v družini. Vendar pa nam ti podatki ne povedo, v kakšnem odnosu sta žrtev in storilec (ali gre za odnos starš – otrok), koliko so žrtve stare, za kakšno nasilno dejanje gre...

V skladu z naraščanjem števila kaznivih dejanj s področja nasilja v družini narašča tudi število osumljencev in žrtev (Tabela št. 2).

Tabela 2: Št. osumljencev in št. žrtev kaznivih dejanj s področja nasilja v družini (od leta 2000 do 2007)

Leto	Št. osumljencev	Št. žrtev
2000	1199	1392
2001	1447	1670
2002	1656	1974
2003	1878	2251
2004	1941	2284
2005	2210	2413
2006	2103	2450
2007	2289	2714

Vir: <http://www.mdds.gov.si>, pridobljeno 31.01.2009

Iz podatkov Tabele št. 2 je razvidno, da sorazmerno z naraščanjem števila kaznivih dejanj vsako leto narašča tudi število osumljencev in žrtev, vendar ponovno ne dobimo pravega vpogleda, v kolikšnih odstotkih gre za otroške žrtve, njihova starost, za kakšna kazniva dejanja gre, kdo so osumljenci (starši, bratje sestre, stari starši...).

V letu 2000 (Tabela št. 3) je bilo kazenskih ovadb dejanj nasilja v družini 3084, v letu 2001 jih je bilo 3844, v letu 2002 jih je bilo 4441, v letu 2003 jih je bilo 5224, v letu 2004 pa 5066. Večina teh dejanj je bila storjenih v stanovanju. Povzročitelji kaznivih dejanj z elementi nasilja v družini so v 88 % moški, v 12 % ženske (večinoma gre za povzročiteljice nasilja nad otroki) (Policija, 2005).

Tabela 3: Št. kazenskih ovadb dajanj nasilja v družini (od leta 2000 do 2004)

Leto 2000	Leto 2001	Leto 2002	Leto 2003	Leto 2004
3084	3844	4442	5224	5066

Vir: <http://www.policija.si>, pridobljeno 18.01.2009

Kot je razvidno iz Tabele št. 3, se tudi število kazenskih ovadb vsako leto povečuje; najbolj zaskrbljujoč pa je podatek, da se je v štirih letih število povečalo za nekaj manj kot 2000 primerov. Vzrok, da je število ovadb v štirih letih tako naraslo, pa

verjetno ni ta, da se je obseg nasilja v družini tako drastično zvišal (za nekaj odstotkov gotovo), ampak ga gre pripisovati dejstvu, da ta tema ni več tabu in da se tako javnost kot strokovne službe in mediji vedno bolj zavedajo in ukvarjajo z nasiljem in seveda o tem tudi javno spregovorijo. Žal iz podatkov ni razvidno, za kakšna kazniva dejanja gre, kdo so storilci, starost otrok...

Edini podatki o odnosu žrtev – osumljenec so podatki vodje Oddelka za mladoletniško kriminaliteto v Upravi kriminalistične policije Generalne policijske uprave, Tatjane Mušič (v Bučar-Ručman, 2004: 128), kjer je bil odnos med osumljencem spolnega napada na otroka in žrtvijo v obdobju 2000-2002 naslednji:

- v 26% so bili osumljeni prijatelji, znanci otrok ali njihovih staršev;
- v 24% žrtve niso poznale storilca;
- v 20% so bili osumljeni sorodniki;
- 19% so bili osumljeni starši, krušni starši, rejniki;
- v 9% so bili osumljenci vzgojitelji, pedagogi, učitelji;
- v 2% so bili osumljenci prijatelji.

Na svoje presenečenje sem dne 12.02.2009 s strani Sektorja za odnose z javnostmi v Slovenski policiji po elektronski pošti prejela odgovor na prošnjo, ali mi lahko posredujejo kakšne novejšje statistične podatke. Odgovor je bil zelo skop. Posredovali so mi naslednje podatke:

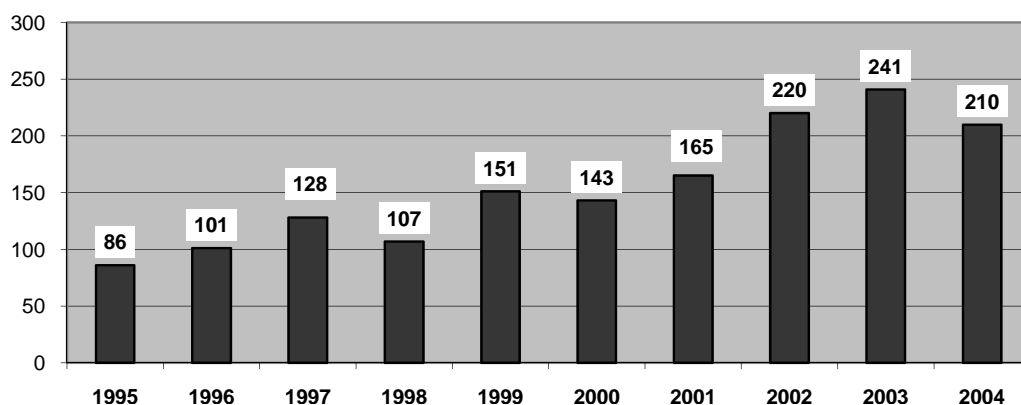
Tabela 4: Št. obravnavanih kaznivih dejanj, kjer je bil odnos med osumljenim in oškodovancem/žrtvijo otrok - starš

Leto 2006	Leto 2007	Leto 2008
438	744	795
od tega 197 mlajših od 14 let	od tega 451 mlajših od 14 let	od tega 392 mlajših od 14 let

Vir: mail, poslan z strani Sektorja za odnose z javnostmi v Slovenski policiji, 12.02.2009

Iz Tabele št. 4 je ponovno razvidno, da število kaznivih dejanj vsako leto narašča, vendar, kot sem že omenila, gre najbrž za posledico večjega zanimanja javnosti, medijev in strokovnih služb in ne samo dejanskega porasta kaznivih dejanj. Razvidno je tudi, da je vsako leto žrtev, mlajših od 14 let, približno polovica. Žal iz podatkov ponovno ni razvidno, za kakšna kazniva dejanja gre.

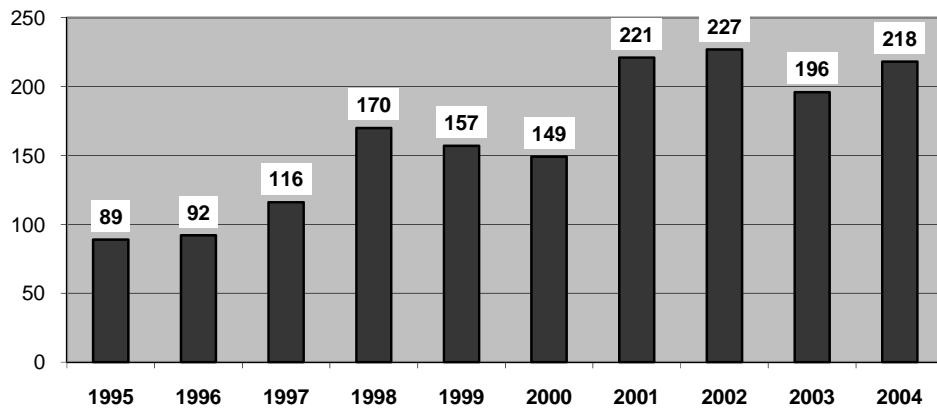
Graf 1: Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje

Vir: <http://www.policija.si>, pridobljeno 18 .01.2009

Graf št. 1 prikazuje število prijavljenih kaznivih dejanj zanemarjanja in surovega ravnanja. Opazno je veliko povišanje števila prijavljenih primerov zanemarjanja v letih od 2002. naprej. Povišanje si lahko razlagamo z večjo senzibilnostjo in angažiranostjo tako laične kakor tudi strokovne javnosti.

Graf 2: Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let

Vir: <http://www.policija.si>, pridobljeno 18.01.2009

Graf št. 2 prikazuje število prijavljenih kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja. V to poglavje nedvomno sodijo tudi otroci in mladostniki, žrtve spolnega zlorabljanja. Vendar tudi tukaj manjka starostna struktura žrtev in opredelitev zlorabe položaja oz. osebe, ki je položaj zlorabila, tako iz grafa ne moremo sklepati, v kolikšni meri so žrtve otroci in mladostniki.

Na podlagi podatkov iz Tabel (št. 1,2,3,4) in Grafov (št. 1 in 2) je moč razbrati, da je nasilje nad otroki v takšni ali drugačni obliki v obdobju od leta 1995 do leta 2005 naraslo. Vendar ostaja odprto vprašanje, ali je temu res tako, ali gre (kot sem že omenila) le za večjo občutljivost strokovnih služb, institucij in javnosti za ta problem. Pri tem je nujno potrebno omeniti še dejstvo, da podatki ne zaznavajo odnosa med žrtvijo nasilja in storilcem. Torej ne vemo, ali sta žrtev in storilec v razmerju starš - otrok.

5.3.2. Tožilstvo in sodstvo

Sodniki se pri svojem delu srečujejo z različnimi problemi, kot so zapleteni in dolgi kazenski postopki ter številna opravila, ki bi se jih sodniki morali razbremeniti. Prizadevati bi si morali za ustanovitev posebnih družinskih sodišč. Ta pa naj ne bi

združevala le kazenskih sodnikov, pač pa tudi civilne in druge strokovnjake (Nussdorfer, 2004: 23).

Državno tožilstvo je organ, katerega naloga je preganjanje storilcev kaznivih dejanj. Tožilci pridejo v stik z žrtvijo šele po vložitvi kazenske ovadbe. Pregon storilca kaznivega dejanja se v vsakem primeru nasilja nad otroki v družini začne po uradni dolžnosti, kar pomeni, da se storilca preganja v imenu države, ne glede na to, ali se žrtev s tem strinja ali ne. Če državni tožilec meni, da zbrani dokazi v konkretnem primeru zadostujejo za vložitev obtožbe, jo pošlje pristojnemu sodišču. Ko obtožba postane pravnomočna, se začnejo priprave na glavno obravnavo, kjer se neposredno izvedejo dokazi. Po končanem dokaznem postopku se razglasi in obrazloži sodba.

Ministrstvo za pravosodje razpolaga z obširnimi statističnimi podatki vseh slovenskih sodišč, ki so zbrani v *Statističnem letopisu za leto 2005*, v poglavju *Kriminaliteta*. Vendar so, podobno kot pri Policiji, podatki nepopolni, saj iz obstoječih statistik ni mogoče razbrati podatka, za kakšno kaznivo dejanje gre. Kazniva dejanja se ne ločujejo po vsebini, temveč samo glede na starost povzročitelja (polnoletnost, mladoletnost).

Državno tožilstvo v letnem poročilu o delu tožilstva v okviru novega poglavja nasilja nad otroki obravnava kazniva dejanja, katerih objekt kazenskopravnega varstva je otrok, opredeljen skladno s Konvencijo o otrokovih pravicah, tj. oseba mlajša od 18 let.

Okrožna državna tožilstva v Republiki Sloveniji so v letu 2005 prejela ovadbe zoper 539 oseb zaradi kaznivih dejanj, vključenih v sklop nasilja nad otroki. V letu 2004 državni tožilci še niso dokončno odločili o kazenskih ovadbah zoper 147 storilcev tovrstnih dejanj tako, da so v letu 2005 skupno obravnavali 686 oseb.

Zoper 166 oseb (36%) so okrožni državni tožilci kazenske ovadbe zavrgli. Zoper 67 oseb (15%) je bila zahtevana preiskava, zoper 22 oseb je bil po zaključeni preiskavi podan predlog preiskovalnemu sodniku za ustavitev kazenskega postopka, zoper 56 oseb pa je bila vložena po preiskavi obtožba. Ob upoštevanju 220 obtožnih predlogov in 4 neposrednih obtožb, je bil skupni delež obtoževanja 55%.

Sodišča prve stopnje so 154 obtoženih spoznala za krive (77%), 13 obtoženih oprostila krivde in kazni (6,5%), 33 pa izrekla zavrnilno sodbo (16,5%). Zoper

izrečene obsodilne in oprostilne sodbe so okrožni državni tožilci vložili 28 pritožb, izmed teh je bilo v 17 primerih tožilcu ugodeno. Okrožna in okrajna sodišča v kazenskih zadevah zoper 290 storilcev kaznivih dejanj nasilja nad otroki v letu 2005 še niso sprejela odločitve.

V letu 2005 so v treh primerih tekli postopki zoper storilce kaznivih dejanj zaradi spolnega napada na otroka ter kaznivih dejanj prikazovanja in izdelave pornografskega gradiva.

Žrtve kaznivih dejanj nasilja nad otroki so tako dečki kot deklice, le pri kaznivem dejanju spolnega napada na osebo mlajšo od 15 let močno prevladujejo deklice. Povzročitelji so praviloma moški, najstarejši je bil star 73 let, najmlajši pa je bil mladoletnik, star 14 let in nekaj mesecev, v dveh primerih je bila povzročiteljica ženska.

Državni tožilci ugotavljajo, da so otroci – žrtve nasilja v družinskem krogu praviloma ob začetku in v času trajanja kazenskega postopka izpostavljeni še vedno trajajočemu nasilju ter pritiskom tako s strani povzročitelja kot tudi pritiskom družine (Skupno poročilo dela državnih tožilcev, za leto 2005).

Tabela 5: Pregled postopkov pri kaznivem dejanju nasilja – polnoletni storilci v letu 2005

KAZNIVO DEJANJE		NASILJE NAD OTROCI
Prenesene nerešene ovadbe iz leta 2004		147
Prejete ovadbe v letu 2005		539
Skupaj v delu v letu 2005		686
REŠENE OVADBE	Zavržene ovadbe	166
	Obtožni predlogi	220
	Neposredna obtožba	4
	Zahteva za preiskavo	78
KONČANE PREISKAVE	Ustavitev	22
	Vložen obtožni akt po preiskavi	55
SODBE	Obsodilne sodbe	154
	Oprostilne sodbe	13
	Zavrnilne sodbe	33
PRITOŽBE DRŽAVNEGA TOŽILCA	Vloženo	28
	Ugodeno	17
	Neugodeno	16
SODIŠČA L. 2005 NISO SPREJELA ODLOČITVE		290

Vir: <http://www.dt.-rs.si>, pridobljeno 28.01.2009

Za primerjavo si oglejmo še podatke za leto 2007. Okrožna državna tožilstva so v tem letu prejela ovadbe zoper 510 oseb (leta 2006 – 523 oseb) zaradi kaznivih dejanj, zajetih v tej skupini. Skupaj z zadevami iz leta 2006, ko so ostale nerešene kazenske ovadbe zoper 158 oseb, so okrožni državni tožilci odločali o ovadbah zoper 668 oseb. Odločili so o kazenskih ovadbah zoper 484 oseb, in sicer so zavrgli kazenske ovadbe zoper 210 oseb, vložili obtožne akte zoper 204 osebe in zahtevali preiskavo zoper 70 oseb. O ovadbah zoper 184 oseb pa do konca leta še niso odločili.

Svoje odločitve so sprejeli tudi v zadevah, kjer je bila v letu 2007 zaključena preiskava. Tako so zoper 10 obdolženih predlagali ustavitev kazenskega postopka, zoper 75 obdolženih pa so vložili obtožne akte.

Sodišča prve stopnje so s sodbami odločila v kazenskih zadevah zoper 251 obtoženih. 192 oseb so sodišča obsodila, 18 je bilo oproščenih, v 41 primerih pa so bile izrečene

zavrnilne sodbe. V kazenskih zadevah zoper 196 obtoženih pa sodišča še niso izrekla sodbe.

Na predlog okrožnih državnih tožilcev so preiskovalni sodniki odredili pripore zoper 34 obdolžencev (leta 2006 – zoper 11 oseb).

Okrožni državni tožilci so zoper sodbe sodišča prve stopnje vložili pritožbe v 39 zadevah, najpogosteje zaradi odločbe o kazenski sankciji.

Starost storilcev se giblje v intervalu med 19 in 69 let. Struktura po spolu pa se med kaznivimi dejanji razlikuje. Za kazniva dejanja po 201. členu KZ-1 je tako razmerje med spoloma praktično izenačeno, medtem ko so storilci kaznivih dejanj po 183. in 204. členu KZ-1 skoraj izključno moškega spola.

Žrtve kaznivih dejanj po 201. in 299. členu KZ-1 so tako dečki kot deklice v starosti od nekaj mesecev do 17 let, medtem ko pri kaznivih dejanjih po 183. členu KZ-1 kot žrtve prevladujejo deklice, starost pa se giblje v razponu od 3 do 13 let.

Storilcem obravnavanih kaznivih dejanj so v letu 2007 sodišča prve stopnje izrekala predvsem pogojne obsodbe, razen v hujših primerih, ko so bile izrečene zaporne kazni. Pri kaznivih dejanjih po 201. in 299. členu KZ-1 je tako znašala višina izrečenih zapornih kazni od nekaj mesecev do 1 leta in 1 meseca. Pri kaznivih dejanjih po 183. členu KZ-1 pa je bila izrečena najvišja zaporna kazen v višini 10 let. V povprečju so izrečene kazni bolj na spodnji meji zakonsko predpisanih, na kar v pritožbah večkrat opozarjajo tudi okrožni državni tožilci (Skupno poročilo dela državnih tožilcev za leto 2007).

Tabela 6: Pregled postopkov pri kaznivem dejanju nasilja – polnoletni storilci v letu 2007

KAZNIVO DEJANJE		NASILJE NAD OTROCI
Prenesene nerešene ovadbe iz leta 2006		158
Prejete ovadbe v letu 2007		510
Skupaj v delu v letu 2007		668
REŠENE OVADBE	Zavržene ovadbe	210
	Obtožni predlogi	204
	Neposredna obtožba	/
	Zahteva za preiskavo	70
KONČANE PREISKAVE	Ustavitev	10
	Vložen obtožni akt po preiskavi	75
SODBE	Obsodilne sodbe	192
	Oprostilne sodbe	18
	Zavrnilne sodbe	41
PRITOŽBE DRŽAVNEGA TOŽILCA	Vloženo	39
	Ugodeno	/
	Neugodeno	/
SODNIKI ODREDILI PRIPOR		34

Vir: <http://www.dt.-rs.si>, pridobljeno 28.01.2009

Če primerjamo podatke iz leta 2005 in 2007 (Tabela št. 5 in 6) lahko ugotovimo, da se število ovadb ni bistveno povečalo, prav tako pri ostalih zadevah ni nekih bistvenih odstopanj. Torej lahko sklepamo, da se (vsaj v dveh omenjenih letih) število ovadb, končanih preiskav, sodb in pritožb v nasprotju s podatki (kjer so zadeve iz leta v leto naraščale), ki smo jih pridobili pri Policiji, ni povečalo.

Državna tožilstva so v zadnjih letih postala bolj senzibilna za pojav nasilja nad otroki, prizadevajo si k hitrejšemu in bolj profesionalnemu reševanju sodnih zadev, kjer so vpleteni otroci. Bolj aktivno so začela sodelovati z ostalimi institucijami, v primeru njihovega nesodelovanja pa so nanje začela izvajati pritisk.

5.3.3. Centri za socialno delo

Center za socialno delo, v nadaljevanju CSD, je tisti organ, ki začne postopek za odvzem otroka staršem. Postopek začne, ker je prepričan, da je odvzem nujen ukrep za varstvo otrokovih pravic. Takšna vnaprejšnja sodba pa onemogoča, da bi CSD odločal neprizadeto in nepristransko. V postopku je CSD zastopnik državnega oziroma javnega interesa, ki pa ni nujno, da sovpada z interesom otroka. Ker CSD v zadevi tudi odloči, je njegova premoč v primerjavi s starši, še bolj pa v primerjavi z otrokom, več kot očitna. Nepristransko odločanje bo zagotovljeno šele ob enakopravnosti oziroma izenačitvi strank v postopku. Prav zaradi tega dejstva bi bilo potrebno strokovno socialno delo ločiti od upravnopravnega dela. Pri tem bi bilo potrebno strankam, ki so v postopku pravnega odločanja, zagotoviti enakost "orožja", kar še posebej velja v primerih, ko so udeleženci otroci. Ko v istih življenjskih situacijah CSD deluje s pozicije socialnega skrbstva na eni ter upravnega organa z javnimi pooblastili na drugi strani, ne sme presenečati nezadovoljstvo prizadetih strank, ki opozarjajo na pristransko, nestrokovno in počasno odločanje (Nasilje v družini – pot do rešitve, 2004).

CSD, katerih javno pooblastilo in naloge izhajajo iz *Zakona o socialnem varstvu* (Uradni list RS, št. 3/2007-UPB2), so z ZPND dobili dodatno nalogo, da na podlagi zakona zbirajo podatke, ki jih potrebujejo za namene obdelave osebnih podatkov in za namene zbiranja podatkov po zakonu, ki ureja socialno varstvo (Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini, 2008).

Poleg javnih pooblastil opravljajo CSD še socialno varstvene storitve, kot so: socialna preventiva, socialna prva pomoč, osebna pomoč in pomoč družini. Poseg v družino je upravičen, če gre za varstvo otrokovih koristi in ko so za to izpolnjeni naslednji elementi:

1. neustrezno ravnanje staršev;
2. ogrožanje otrokovih koristi s strani staršev ali tretjih oseb;
3. pomanjkanje odvrčanja nevarnosti od otrok s strani staršev (Selič, 2004: 28).

Ko strokovni delavci odločajo o odvzemu otroka staršem ali skrbnikom, preverijo tudi dejansko stanje v sami družini. Opravijo pregled stanovanja in razgovore s starši

ali skrbniki in otroki. V javnosti so se pojavili pomisleki, da se v teh primerih premalo upošteva mnenje otroka. Čeprav je otrok mladoleten, lahko izrazi svoje mnenje. Vendar pa so otroci prevečkrat pod pritiski, ki jih izvajajo straši, zato si ne upajo povedati, kar si resnici želijo.

CSD, na moje začudenje, ne vodijo nobene skupne evidence o otrocih – žrtvah nasilja. Evidence so pomanjkljive, odvisne od posameznih delavcev. Kljub temu, da na lokalni ravni obstaja koordinator za nasilje v družini, ki naj bi to področje urejal in analiziral stanje v regiji, do danes ni narejena nobena skupna analiza, ki bi razpolagala z relevantnimi podatki o žrtvah nasilja. CSD še vedno nimajo izdelane doktrine dela, zato ravnajo neenotno, pogosto odvisno od strokovnih interesov ali referenc in ambicij posameznih strokovnih delavcev. Do podatkov je zelo težko priti. Na lokalnih CSD pravijo, da so njihove evidence zelo pomanjkljive in neuporabne, zato sem bila napotena na Skupnost centrov za socialno delo, saj naj bi tam pripravljali *Poslovno poročilo o delu centrov v Sloveniji*, ki naj bi zajemalo tudi podatke, ki sem jih želela pridobiti. Vendar so mi tudi tam odgovorili, da le-teh ne zbirajo in so me napotili na *Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve* ali na *Inštitut RS za socialno varstvo*. Njunih odgovorov (vsaj doslej) nisem prejela.

Edine podatke, ki sem jih zasledila, sta omenila Kozmik in Dobnikar (1999: 86); gre za podatke 46 centrov za socialno delo, zbranih na skupnosti centrov za socialno delo. Zajemajo 1088 na centrih evidentiranih primerov nasilja v družinah (v obdobju leta in pol med 1998 in 1999). V polovici primerov nasilja v družinah je nasilje prijavila žrtev nasilja sama (535 primerov). Ostali prijavitelji so bili šola in vzgojno-varstvene organizacije (137 primerov), policija (91 primerov) ter zdravniki in patronaža (58 primerov). Samo 52 primerov so prijavili sosedje in 73 primerov sorodniki, pri čemer so moški sorodniki nasilje prijavljali v manjši meri (15 primerov) kot ženske sorodnice (43 primerov).

Tabela 7: Št. evidentiranih primerov nasilja v družinah (po podatkih 46 CSD, med l. 1998 in 1999)

Leto 1998/99	Prijavila žrtev	Prijavil VVO	Prijavila policija	Prijavilo zdravstvo	Prijavili sosodje	Prijavili sorodniki
Skupaj evidentiranih primerov nasilja (1088)	535	137	91	58	52	73

Vir: Kozmik in Dobnikar (1999).

CSD so v letu 2007 obravnavali 4012 primerov otrok z izkušnjo nasilja na območju celotne Slovenije, in sicer 1316 otrok zaradi suma o neustreznem ravnanju, 1098 otrok je bilo ogroženih zaradi zanemarjanja, 814 otrok je bilo žrtev psihičnega nasilja, 369 otrok je bilo žrtev telesnega nasilja, 266 otrok zaradi prijave suma kaznivega dejanja ter 149 otrok je bilo žrtev spolne zlorabe.

Tabela 8: Število obravnavanih primerov izkušnjo nasilja na območju Slovenije v letu 2007

	Psihično nasilje	Fizično nasilje	Spolna zloraba	Zanemarjanje	Sum o neus. ravnanju	Sum kaznivih dejanj	SKU-PAJ
Gorenjska	62	46	61	23	113	44	349
Goriška	11	12	9	8	69	9	1183
JV Slovenija	72	46	8	7	103	9	245
Koroška	30	24	3	0	62	6	125
Notranja - kraška	23	11	3	1	10	1	59
Obalna-kraška	87	24	14	5	71	10	211
Osrednja slovenska	226	169	116	54	332	76	973
Podravska	330	325	87	20	306	20	1124
Pomurska	97	42	12	4	51	14	220
Savinjska	81	43	31	16	108	27	306
Spodnje - posavska	59	50	16	9	43	43	220
Zasavska	7	11	9	2	26	7	62
SKUPAJ	1098	814	369	149	1316	266	4012

Vir: <http://www.mddsz.gov.si>, pridobljeno 31.01.2009

Kot je razvidno iz podatkov (Tabela št. 8) je v letu 2007, na celotnem območju Slovenije, CSD obravnavala največ psihičnega nasilja, nekoliko manj fizičnega, sledijo spolna zloraba in zanemarjanje. Med regijami najbolj izstopajo Goriška, Podravska in Osrednja slovenska (skupaj tvorijo kar 1/3 vseh evidentiranih obravnav). Iz podatkov ponovno ni razvidno, kolikšen delež obravnavanega nasilja gre pripisat nasilju staršev nad otroki.

Pod okriljem CSD so se ustanovili tudi krizni centri za mladostnike. V Sloveniji imamo 7 kriznih centrov, in sicer v: Celju, Krškem, Lj. - Bežigrad, Mariboru, Murski Soboti, Radovljici in Slovenj Gradcu ter en krizni center za otroke do starosti šest let v Grosupljem, ki deluje od prvega septembra 2007.

5.3.4. Zdravstvo

Zdravstvena služba je zelo pomemben člen pri identifikaciji družinskega nasilja in pri zbiranju dokazov, vendar o tem, koliko otrok in mladostnikov, ki so imeli izkušnjo nasilja s strani staršev, poišče zdravniško pomoč, ni nobenih podatkov. Nasilje se v zdravstvu obravnava predvsem na kurativni ravni, ko je doseglo že tak razmah, da je potrebna zdravstvena obravnava.

Organizacija zdravstvenega varstva otrok in mladostnikov v Sloveniji otrokom in mladostnikom omogoča visoko stopnjo dostopnosti:

- brez napotnice lahko obišejo specialista pediatra ali specialista šolske medicine;
- zdravstveno varstvo otrok in mladostnikov je tudi lokacijsko blizu njihovega doma ali mesta šolanja, tako da lahko otroci in mladostniki tudi sami obišejo zdravnika;
- ordinacije za otroke in mladostnike so praviloma prostorsko ločene od ordinacij za odrasle, kar daje otrokom in mladostnikom občutek zasebnosti;
- dejstvo, da si otroci in mladostniki lahko izberejo svojega zdravnika in ne zdravnika svojih staršev, povečuje zaupnost med pacientom in zdravnikom (Nasilje v družini – pot do rešitve, 2004).

Eden izmed ciljev izobraževanja zdravnikov je tudi posluš za prepoznavanje družinskega nasilja in znakov telesnega in duševnega trpinčenja, zlorabljanja in zanemarjanja. Na izobraževanjih zdravnike seznanjajo s postopkom ukrepanja ob sumu na družinsko nasilje ter zakonodajo, ki jih zavezuje k ukrepanju. Te vsebine so obvezni del programa podiplomskega tečaja iz *zdravstvenega varstva žensk, otrok in mladine*, ki je sestavni del specializacije iz pediatrije in zakonsko obvezen za vse zdravnike splošne medicine, ki izvajajo zdravstveno varstvo otrok in mladostnikov. Vključeni so tudi strokovnjaki drugih strokovnih področij in sektorjev, kot so sodniki, tožilci, policisti, kriminalisti, strokovnjaki centrov za socialno delo in šolske svetovalne službe. V času kroženja specializantov pediatrije po otroških oddelkih in drugih oddelkih posvečajo mentorji večjo pozornost posredovanju znanja na področju prepoznavanja znakov telesnega in duševnega nasilja pri otrocih in mladostnikih.

Vsebine družinskega nasilja so pogosto vključene v programe rednega podiplomskega izobraževanja zdravnikov (Derčevi dnevi, Pediatrični kongresi, ožje strokovna izobraževanja s področja motenj prehranjevanja, motenj vedenja...), bodisi kot samostojne teme ali kot vzrok za zbolevanje (anoreksija, bulimija, depresija, samomorilnost...) (Nasilje v družini – pot do rešitve, 2004) .

Pri obravnavi nasilja nad otroki tožilci neposredno z zdravniki ne sodelujejo, policija pa le občasno. Ministrstvo za zdravje nima podatkov o tem, koliko zdravnikov je prijavilo sum na nasilje nad otroki v družini, policija za morebitne prijave s strani zdravnikov ne ve, kar sicer ne pomeni nujno, da jih ni bilo, verjetno pa niso bile tako pogoste, da bi zaradi tega izstopale ali postale dovolj opazne. Evidenca o prijavljenih primerih s strani zdravstvenih delavcev ne obstaja. Predstavniki z Ministrstva za zdravje menijo, da je poglobitni zadržek zdravnikov za hitro in ustrezno ukrepanje ob sumu na spolno zlorabo pomanjkanje izkušenj in veščin pri delu s policijo in sodstvom, pa tudi negotovost pri nadaljnjem delu z žrtvijo (Selič 2002: 201).

Predpogoj za vsakršno državno intervencijo je, da postane pojav viden ali zaznaven. Proces, ki poteka od dejanja nasilja pa do prijave dejanja ustreznim službam, lahko razdelimo na več stopenj:

- obstoj ali neobstoj znakov nasilja (telesni, vedenjski, psihološki, situacijski znaki), ki jih lahko zazna oseba, ki sama ni vpletena v nasilje. Vendar pa zaznava teh znakov še ne pomeni, da so tudi pravilno ovrednoteni;
- pravilna identifikacija simptomov nasilja in zlorabe (zaradi napačne ocene situacije lahko namreč pride do prijave nasilja tam, kjer ga v resnici ni, kar pa lahko pripelje do travmatičnih posledic za otroka in celo družino);
- prijava dejanja je odvisna od kombinacije več dejavnikov - osebnih, družinskih in okoljskih (Filipčič, 2002: 150).

Najpogosteje se dejanje prijavi službam za takojšnjo pomoč v stiski – zatočišča in telefoni za pomoč, agencijam za varovanje otrok - centri za socialno delo ali pa organom pregona. Vidnost pojava je odvisna tudi od tega, komu dejanje prijavimo. Za zatočišča in telefonske linije za pomoč je značilna takojšnja intervencija, kar omejuje vidnost pojava samo na agencijo. Za službe socialnega varstva pa

intervencija pomeni kombinacijo več kratkoročnih in dolgoročnih ukrepov (Filipič, 2002: 150).

5.4. Neinstitucionalne oblike pomoči

Med neinstitucionalne oblike pomoči sodijo *nevladne organizacije*, kamor se navadno obrne žrtev sama. Te organizacije so bile prve v Sloveniji, ki so že sredi 80-ih let prejšnjega stoletja opozorile na nasilje v družini in izvajale različne oblike pomoči. Javne socialne službe v tistem času temu področju niso posvečale posebne pozornosti. Žrtve se nanje največkrat obrnejo preko anonimnega telefona, poleg tega te organizacije ponujajo tudi individualno pomoč. Te ustanove nimajo javnih pooblastil za ukrepanje, so pa dolžne prijaviti nasilje ali zlorabo, če imajo za to ustrezne podatke. Država (CSD, policija, tožilstvo, sodišča) žrtvam nasilja, žal, prevečkrat ne zagotavlja celostne in učinkovite oblike pomoči. Žrtve vse prevečkrat v stikih z institucijami naletijo na stereotipno razumevanje nasilja kot zasebne težave. Vrzel v nujenju pomoči tako že nekaj let zapolnjuje nevladni sektor oziroma neprofitne - volonterske organizacije. V okviru tega se otrokom - žrtvam nasilja, zagotavlja varen prostor, zaupnost in anonimnost, da lahko govorijo o nasilju. Kljub nalogam, ki jih ZPND nalaga institucionalnim organom, bo vloga nevladnih organizacij še vedno zelo pomembna. Zato ZPND zavezuje CSD, da pozove nevladne organizacije k sodelovanju v večdisciplinarnem timu.

Pomembne so različne oblike svetovanja, od individualnega do svetovanja preko telefona. Večina nevladnih organizacij nudi uporabnikom tudi možnost zagovorništva, ki zajema spremljanje na različne institucije, informiranje in predvsem nudenje podpore. S svojim delovanjem tudi obveščajo in izobražujejo strokovno in širšo javnost o problematiki nasilja ter z javnim delovanjem vplivajo na spremembe slabih praks javnih ustanov. Ta vrsta organizacij nima javnih pooblastil za ukrepanje, so pa dolžne prijaviti nasilje, če imajo o tem točne podatke. Pomanjkljivost te oblike pomoči je ta, da večina nevladnih organizacij deluje na področju Ljubljane, kar pomeni, da imajo žrtve nasilja iz drugih delov Slovenije manj možnosti, da bi se posluževali te oblike pomoči. (Černič v Dobnikar 2001: 181).

Glavne značilnosti teh organizacij so naslednje (Salamon v Čonč, 1997: 200-202):

- *formalna organiziranost*: pravo vsaj formalno predpisuje njihovo organiziranost, npr. minimalno število članov, postopek ustanovitve, registracije, davčni režim, prenehanje;
- *nevladni in zasebni status*: te organizacije niso del državne strukture in so pravne osebe zasebnega prava. To pa ne izključuje financiranja s strani države oziroma iz proračuna. Postavlja se vprašanje obsega podpore s strani države, kar je povezano zlasti z ohranjanjem avtonomije nevladnih organizacij. Zasebni status tudi ne pomeni, da ni delovanje (lahko) javno, še zlasti, če ima organizacija poseben status javnega združenja, ker njeno delovanje presega zgolj interese članov;
- *neprofitnost*: ne izključuje pridobivanja dobička ali profitnega delovanja, pač pa to ne more biti izključna dejavnost in ne namenjena izključno članstvu. Eventualni dobiček naj bi bil namenjen osnovni dejavnosti organizacije;
- *samoupravnost*: vodenje in samostojno upravljanje organizacije po njenih članih oziroma organih zagotavlja avtonomijo organizacije in doseganje samostojno zastavljenih ciljev. Način delovanja je načeloma prepuščen sami organizaciji, vendar mora biti tudi to v skladu s pravom;
- *prostovoljnost*: pomeni zlasti prostovoljno vključevanje v tovrstne organizacije, po drugi strani pa možnost uresničevanja pravice do svobodnega združevanja. Praviloma je tudi vodenje neprofitno-volonterskih organizacij prostovoljno in načeloma neplačano oziroma častno. To pa ne pomeni, da v neprofitnih oziroma nevladnih organizacijah ne dela za plačilo ali ne more biti zaposleno osebje. Nasprotno, obstajajo celo nevladne organizacije, v katerih izvajajo programe in skrbijo za osnovno dejavnost izključno plačani in zaposleni profesionalci (eksperti za pridobivanje sredstev) ali drugi visoko usposobljeni strokovnjaki za določena dela, npr. terapevtsko delo. Prostovoljno sodelovanje ali volontiranje pomeni tudi delovanje prostovoljcev v določenih vrstah dejavnosti organizacije (npr. pri zbiranju prostovoljnih prispevkov, pridobivanju novih članov) ali v izvajanju določenih programov (npr. delo z ljudmi z določenimi socialnimi potrebami);

- *javna korist*: delovanje v splošno korist loči neprofitno-volonterske organizacije od tistih združenj, ki so namenjena izključno interesom svojih članov. Ni nujno, da zagotavljajo vedno neposredne storitve uporabnikom.

Nevladne organizacije in prostovoljci predstavljajo mehko mrežo, ki hitreje zazna, se hitreje odziva na dogajanje v lokalni skupnosti ali na ravni države. Imajo več možnosti, da zajamejo mnoge družine in otroke, ki ne pridejo do strokovnih služb. V okviru nevladnih organizacij obstaja veliko število služb, ki so namenjene otrokom v stiski: SOS telefon, TOM telefon, Telefon Petra Klepca, Svetovalni center za otoke, mladostnike in starše, Zavod Emma, Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Društvo Center za pomoč mladim, To sem jaz, Varne točke...

V okviru mreže pomoči žrtvam nasilja delujejo različni programi kot so: materinski domovi (ki niso v prvi vrsti namenjeni žrtvam nasilja), varne hiše, zatočišča in krizni centri za žrtve nasilja. Država sofinancira 10 materinskih domov, 13 varnih hiš in tri krizne centre. Za žrtve nasilja se izvaja več programov psihosocialne pomoči in krizni telefoni, za storilce nasilnih dejanj pa program svetovanja za storilce.

Ker so edini statistični podatki (s strani nevladnih organizacij), ki so javno dostopni, na spletni strani SOS telefona, bom analizirala te.

5.4.1. SOS TELEFON za ženske in otroke - žrtve nasilja

Zamisel o ustanovitvi SOS telefona za ženske in otroke - žrtve nasilja je nastala v feministični sekciji LILIT pri ljubljanskem ŠKUC-Forumu. Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja (v nadaljevanju Društvo) je nevladna, neprofitna organizacija, ki deluje od leta 1989. Društvo deluje na področju socialnega varstva, proti nasilju nad ženskami in otroki, in sicer na nacionalni ravni. Sedež Društva je v Ljubljani, enota pa deluje od leta 2000 tudi v Celju. SOS telefon nudi ženskam in otrokom z izkušnjo katerekoli oblike nasilja telefonski svetovalni pogovor, svetovanje po elektronski pošti ter preko faksa za gluhe ženske in otroke. Tistim z izkušnjo spolnega nasilja nudijo individualno svetovanje in zagovorništvo, v primeru krizne situacije se z njimi sestanejo takoj. Na SOS telefon se žrtve nasilja lahko obrnejo vsak delavnik od 12.00 do 22.00, ob sobotah, nedeljah in praznikih pa od

18.00 do 22.00 na brezplačno telefonsko številko 080-11-55. Društvo je do sedaj izdalo tudi več publikacij ter zloženk o nasilju, ki so jih tekom kampanj, akcij in različnih javnih prireditev distribuirali po celotni Sloveniji (Horvat v Dobnikar, 2001: 191-192).

Žrtve pogosto dobijo prve informacije o tem, kam se lahko v primeru nasilja obrnejo, ravno preko telefona. Prvi klic pogosto pomeni tudi začetek prekinitve nasilja.

Tabela 9: Primerjava števila klicev na SOS telefon v letih 1999 do 2008

Leto	Št. vseh klicev	Št. klicev na dan
1999	1292	3,5
2000	5179	14
2001	6291	17
2002	4876	13
2003	4867	13
2004	6372	18
2005	5055	13
2006	4885	12
2007	4982	13,6
2008	5287	15,1

Vir: <http://www.drustvo-sos.si>, pridobljeno 04.02.2009

Iz Tabele št. 9 je razvidno, da je število klicev na SOS telefonu močno naraslo iz leta 1999 do 2000, v naslednjih letih pa število klicev niha, število je sicer malo višje v letih 2001 ter 2004, vendar odstopanja med leti vseeno niso tako velika. Tako kot pri naraščanju števila kaznivih dejanj lahko tudi povečanje števila klicev med letom 1999 in naslednjimi leti, pripišemo vedno večjemu osveščanju glede neformalnih oblik pomoči žrtvam nasilja ter spodbujanju, da žrtve o nasilju spregovorijo ter poiščejo ustrezno obliko pomoči.

Dejstvo je, da se danes o nasilju vedno več govori, veliko se piše tudi o nevladnih organizacijah, ki nudijo pomoč, kar je verjetno tudi spodbudno za žrtve, da se lažje

opogumijo in pokličejo na telefon ter se s tem zavedajo, da bodo deležne določene oblike pomoči.

Slovenija trenutno še nima enakomerno porazdeljenih oblik pomoči. Na ravni države so CSD in policija enakomerno porazdeljeni, nevladne organizacije so skoncentrirane v osrednji Sloveniji in večjih središčih, kar pa žrtvam vedno ne zagotavlja možnosti izbire.

5.5. Sodelovanje med institucijami

Organi in organizacije, kot so navedeni v 1. členu ZPND, so dolžni v okviru svojih pristojnosti obravnavati nasilje v družini in nuditi pomoč žrtvam in ne prelagati odgovornosti na druge. Z otroki, žrtvami nasilja, se srečuje cela vrsta vladnih in nevladnih organizacij, ki v obravnavo vstopajo različno. Bistvenega pomena je seveda njihovo tesno in iskreno sodelovanje z edinim ciljem, nasilje preprečiti in ustaviti. Potreba po sodelovanju izhaja že iz samega dejstva, da je problem nasilja obširen in kompleksen oziroma da presega meje delovanja zgolj ene institucije. Problem sodi v kriminologijo in sodno sfero, je pa kljub temu psihološki, pedagoški, medicinski in socialni pojav. Ker organi in organizacije delujejo na različnih področjih in so pri svojem delu tudi zavezane z različnimi strokovnimi in etičnimi pravili, ZPND ne more urediti podrobnejših postopkov njihovega delovanja in sodelovanja na področju obravnavanja nasilja v družini. Zato pa ZPND zavezuje pristojne ministre, da sprejmejo strokovna pravila delovanja, za katere se je v praksi že uveljavil izraz protokoli. V določbi 36. člena ZPND določa enoleten rok za njihov sprejem (Uradni list RS, št. 16/2008.).

Večdisciplinarni pristop se je razvil v evropskih zakonodajah konec 80-ih in v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja. Spodbujale so ga nevladne organizacije, ki so kritizirale razdrobljenost pomoči različnih državnih organov in organizacij. Pri takem pristopu gre za skupno delovanje različnih institucij. Cilj je oblikovati koordiniran (in zato učinkovit) pristop k obravnavanju nasilja v družini. Tako se je tudi v Sloveniji leta 1995 uveljavil poseben način timskega dela ob zaznavi nasilja nad otroki. Kriminalisti iz skupine za mladoletno prestopništvo so zadolženi, da v primeru vsake prijave ali lastnega zaznanja suma nasilja nad otrokom v družini o tem takoj obvestijo

socialnega delavca na Centru za socialno delo, z zaprosilom, da se takoj pristopi k sklicu tima. V timu sodelujejo, poleg policistov oziroma kriminalistov ter socialnih delavcev, še strokovnjaki s področja pedopsihiatrije, splošne medicine in izobraževanja (Bašič 1997: 176).

S sprejetjem ZPND je takšno sodelovanje zagotovljeno preko:

- dolžnosti CSD, da ustanovijo večdisciplinarne time;
- dolžnosti sodelovanja organov in organizacij s CSD;
- zaveze ministra za delo, družino in socialne zadeve, da sprejme pravila o sodelovanju organov in organizacij;
- ustanovitve regijske službe za koordinacijo in pomoč žrtvam ter
- dolžnosti posredovanja podatkov CSD (Filipčič, 2008: 8).

Cilj medsebojnega sodelovanja mora biti vedno isti, in sicer preprečiti zlorabo, zagotoviti žrtvi kar se da normalno življenje in doseči, da bo storilec kazensko preganjan in obsojen. Le-ta pa se lahko doseže le, ko vsak sodelujoč posebej prepozna svojo vlogo in naloge, si zgradi lastno doktrino, se strokovno usposobi in tako prepreči prevladovanje mitov o žrtvi in storilcu, zato menim, da je sodelovanje in povezovanje med službami nujna oblika dela v primeru obravnavanja nasilja nad otroki. Vendar pa interdisciplinarni pristop reševanja nasilja s seboj gotovo prinese tudi probleme, saj vsaka institucija gleda na problem z drugega vidika. Institucije pa morajo delovati kot enakovredni partnerji, se medsebojno podpirati in razvijati skupne cilje, saj bodo šele tako pri svojem delovanju uspešne. Vsak član tima bi moral biti podrobno seznanjen z delom in pravicami ostalih članov. Tudi pogoji za sklic tima, obveznost prijavljanja, obveščanja, preiskovanja, sodelovanja v postopku, obravnavanja in drugega ukrepanja ob zaznavi nasilja nad otrokom bi morali biti točno določeni in opredeljeni. Vse to bi pripomoglo k temu, da bi se primeri nasilja nad otroki obravnavali bolj strokovno, učinkovito in, kar je najpomembnejše za otroka, hitro.

Iz vsega tega je razvidno, da v Sloveniji še vedno manjka sistematična in celostna obravnava nasilja nad otroki, kar potrjujejo tudi v tem poglavju pridobljena dejstva, ki kažejo na nedostopnost podatkov in na neurejeno področje vodenja evidenc žrtev družinskega nasilja ter obenem na nestrokoven pristop pristojnih državnih institucij.

Delovanje institucij prikazuje odnos države in njene politike, ki jo vodi na področju nasilja nad otroki in mladostniki, in na nepriznavanje države, da je nasilje nad otroki v Sloveniji družbenopolitični problem. Zato je nujno potrebno dodelati dosedanje sisteme evidentiranja in spremljanja žrtev družinskega nasilja v Sloveniji, saj izkušnje kažejo, da so pomanjkljivi in neuporabni.

6. RAZISKAVE NA PODROČJU NASILJA NAD OTROKI V SLOVENIJI

Problematika nasilja v družini izvira iz dejstva, da je nasilje v družini težje prepoznati ter evidentirati, kot pa denimo druge »javne« oblike nasilja. Nasilje se navadno dogaja za štirimi stenami in čeprav lahko opazimo vedenjske znake, da je nekdo žrtev nasilja, je prav žrtev tista, ki v večji meri ne želi govoriti o zlorabi ali priznati, kaj se dogaja. Ravno zaradi tega se strokovne službe s problemi nasilja soočajo šele, ko je nasilje prisotno neko daljše obdobje ali se pokaže celo v usodnih posledicah. O obsegu nasilja v družini govorijo predvsem ocene tujih raziskav. Ovire pri spremljanju te problematike predstavlja veliko število neprijavljenih primerov, na drugi strani pa prav definiranje tega pojava, saj gre pri nasilju v družini za zasebnost in je s tem težje prepoznavno. Kot sem že omenila, v Sloveniji lahko pridobivamo podatke o obsegu nasilja iz uradnih statistik, statistik nevladnih organizacij ter iz raziskav v zvezi s to problematiko, ki pa jih žal ni veliko oziroma so omejene. Na področju raziskovanja nasilja v družini v Sloveniji beležimo, žal, osamljene raziskave določenih tipov nasilja, oziroma so te raziskave geografsko, časovno, vsebinsko in disciplinarno omejene.

6.1. Pregled raziskav

V Sloveniji se je obseg pojava nasilja nad otroki prvič ugotavljal leta 1985, z raziskavo *Nekateri vidiki trpinčenja otrok – pravno, medicinsko in socialno-skrbstveno obravnavanje*, pod vodstvom prof. dr. Alenke Šelih in ob sodelovanju interdisciplinarne skupine strokovnjakov. Vendar raziskava ni spremljala samo nasilja

nad otroki v družini, ampak je zajemala vse oblike trpinčenja otrok. (Pavlović in dr., 1997: 7).

Leta 1995 je Pavlović (v Filipčič, 2002: 148) prvi empirično ocenil obseg nasilja nad otroki pri nas. Raziskoval je, koliko primerov trpinčenja otrok so pri svojem delu opazile nekatere službe – vrtci, šole, CSD in dispanzerji. Na podlagi zbranih podatkov je ocenil, da se mreža navedenih institucij v Sloveniji letno ukvarja s 3000 do 3500 primeri slabega ravnanja z otroki. Omenjene številke seveda zajemajo samo tiste primere slabega ravnanja, ki jih institucionalni sistem opazi. Odprto ostaja vprašanje, koliko primerov ostane prikritih. Med vidnimi primeri trpinčenja otrok je malo manj kot 50% telesnega trpinčenja, malo manj kot 15% spolnih zlorab, za preostale primere pa je značilno zanemarjanje in duševno slabo ravnanje brez telesnega trpinčenja in slabe zlorabe (Pavlović, 1997: 80-82). Vendar je tudi ta raziskava zajela nasilje nad otroki s celostnega vidika in ne le v okviru družine.

Leta 1999 sta Center za socialno psihologijo in študije mladine na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani podala rezultate raziskave "Mladina 98", ki je zajela tudi prisotnost nasilja v družinah mladih. Raziskava je bila izvedena na vzorcu 1687 učencev in učenk osmih razredov osnovnih šol v Sloveniji.

Tabela 10: Prisotnost nasilja v družinah osmošolk in osmošolcev v Sloveniji

	Zelo velik problem (%)	Srednje velik problem (%)	Sploh ni problem (%)
Nezaposlenost enega ali obeh staršev	16,3	20,3	63,4
Pogosti prepiri med staršema	16,2	25,1	58,7
Pogosti prepiri med starši in otroki	15	32,6	52,5
Alkoholizem, druge odvisnosti	17,1	8,1	74,8
Nasilje	16,8	5	78,2
Dolgotrajne bolezni	16,6	15,9	67,5
Drugo	10,4	9,6	80

Vir: Ule in dr., 1999.

Iz podatkov v Tabeli št. 10 je razvidno, da v vsaki peti družini doživljajo osmošolke in osmošolci nasilje kot problem (zelo velik in srednje velik). Za kakšne vrste nasilja gre (fizično, spolno, psihično ali zanemarjanje) in kdo so žrtve nasilja (otroci ali starši), pa iz navedene raziskave ne moremo sklepati. Ne glede na to, ali so otroci trpinčeni v družini ali le opazovalci nasilja med staršema, so otroci žrtve nasilja v takšnih družinah. Opazovanje nasilja med staršema lahko namreč uvrstimo med oblike psihičnega nasilja nad otroki. Med psihično nasilje lahko uvrstimo tudi pogoste prepire med starši in otroki, bodisi s strani staršev ali s strani otrok in pogoste prepire med staršema. Podatki v tabeli kažejo, da osmošolci in osmošolke doživljajo prepire s starši kot problem (zelo velik in srednje velik) v družini v večji meri (47,6%) kot prepire med samima staršema (41,3%).

Raziskava, ki so jo pri *Zvezi prijateljev mladine Slovenije* s pomočjo *Fakultete za družbene vede v Ljubljani* opravili v šolskem letu 2004/2005, na reprezentativnem vzorcu (vprašalnik je vrnilo 1223 staršev, odgovarjale so povečini matere), je pokazala:

- 68,5% staršev je doživelo telesno kazen v svojem otroštvu, da pa jo pri lastnih otrocih še vedno uporabi občasno le 37% (med njimi 0,6% pogosto);
- 51% staršev telesno nikoli ne kaznuje otrok, enkrat mesečno to stori 11%, enkrat tedensko 1,7% in enkrat dnevno 0,4% staršev;
- velika večina anketiranih (86%) je menila, da ni prav, da se otroke tepe, zlasti ne s pripomočkom, toda skoraj tri četrtine (71%) jih je obenem menilo, da je milejše telesno kaznovanje, na primer udarec po zadnji plati, poteg za uho, kljub temu potrebno.

In kako tepejo slovenski starši?

- največkrat z roko (49%);
- s palico ali pasom 2,5%;
- za lase otroka potegne dobrih 8% staršev;
- z vodo pa jih polije 1,8% .

Raziskava je pokazala paradoks, saj kljub temu, da večina vprašanih (86%) ne odobrava tepeža, jih je (71%) oz. $\frac{3}{4}$ mnenja, da pa je »milejša« oblika telesnega kaznovanja dobrodošla, zato nekateri raziskovalci menijo, da odgovori niso bili

iskreni. Po tej raziskavi le dobra tretjina podpira zakonsko prepoved telesnega nasilja, tretjina se ni znala odločiti (Klofuta, Prepovejmo vsakršno kaznovanje otrok, 2008).

Edino obsežnejšo empirično raziskavo o nasilju v družini je junija 2005 izvedlo Znanstveno – raziskovalno središče Koper, Univerze na Primorskem, v okviru projekta *Analiza družinskega nasilja v Sloveniji – predlog preventive in ukrepov*, in sicer javnomnenjsko raziskavo *Nevarna zasebnost – nasilje v družinah v Sloveniji*.

Telefonska anketna raziskava je bila izvedena na reprezentativnem vzorcu 1006 polnoletnih oseb. Projekt sta sofinancirali Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (Sedmak M., Kralj A., 2006).

V raziskavi so bila raziskana naslednja področja:

- značilnosti aktualne politične razprave o nasilju v družinah in (ideološke) okoliščine priprave zakonodaje;
- stopnja razširjenosti nasilja v družinah v Sloveniji;
- ocena uspešnosti delovanja države, državnih ustanov ter nevladnih organizacij in društev;
- odnos do nasilja in stopnja strpnosti do nasilja v družinah.

Ker sem v 5. poglavju - Zaznavanje nasilja nad otroki v Sloveniji predstavila delovanje vladnih in nevladnih organizacij, me je zanimal predvsem odnos vprašanih do omenjenih organizacij, zato bom predstavila izsledke raziskave na to temo.⁴

Ocene države, lokalnih skupnosti in policije se večinoma dokaj enakomerno razporejajo med ocenami od 1 do 3, torej od »ne naredi/jo dovolj« do "neopredeljenega stališča". Med državnimi ustanovami so najbolje ocenili delo *centrov za socialno delo*, in sicer z:

- negativno jih je ocenilo 34,4% vprašanih, nevtralnno oz. neopredeljeno 34,7% in pozitivno 30,8 % vprašanih.

Anketiranci so ocenjevali tudi:

- *delo policije na področju preventive in ozaveščanja*

⁴ Anketiranci so imeli za ocenjevanje na voljo petstopenjsko lestvico

1 – za ozaveščanje in preprečevanje nasilja v družinah ne naredi/jo dovolj,

5 – za ozaveščanje in preprečevanje nasilja v družinah naredi/jo dovolj.

- izrazita manjšina odgovarjajočih (4,3%) je ocenila delo policije kot »zelo dobro«, medtem ko ga je 18,4% odgovarjajočih ocenilo z »zelo slabo«, večina (39%) odgovarjajočih pa o delu policije nima jasnega mnenja;

- *prispevek policije pri preprečevanju nasilja v družinah:*

- bolje ocenjujejo mlajši odgovarjajoči (28 let in manj), prispevek centrov za socialno delo pa bolje ocenjujejo osebe z višjo stopnjo izobrazbe in versko neopredeljeni;

- *pričakovana vloga in dolžnosti države glede proračunskih sredstev:*

- večina (86,4%) odgovarjajočih meni, da bi država morala za reševanje problema nasilja v družinah nameniti več proračunskega denarja. S tem se strinja približno enak delež žensk in moških; med tistimi, ki se jim ne zdi potrebno, da bi država namenjala več denarja za reševanje problematike nasilja v družinah, pa je nekoliko več moških (60,5%).

Precej bolje kot država in njene ustanove so na področju delovanja, preventive in ozaveščanja ocenjena *društva za pomoč žrtvam nasilja v družinah* in *nevladne organizacije*:

- dve tretjini odgovarjajočih (63,9%) ocenjujeta, da društva za samopomoč žrtvam nasilja v družinah naredijo dovolj, le manjšina jih meni, da društva na tem področju ne naredijo dovolj (odgovor 1 je izbralo 3,7% anketiranih, odgovor 2 pa 6,8%);
- prispevek nevladnih organizacij je v primerjavi z društvi ocenjen nekoliko slabše, vendar bistveno bolje kot prispevek državnih ustanov. Delo nevladnih organizacij bolje ocenjujejo odgovarjajoči z višjo izobrazbo, versko neopredeljeni in tisti, ki živijo v mestih.

Tabela 11: Ali organizacije oz. ustanove naredijo dovolj za preprečevanje nasilja v družinah in ozaveščanje ljudi o tem?

ocena	država		lokalne skupnosti		policija		CSD		društva za samopomoč		nevladne organizacije	
	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%
ne naredi dovolj	324	33,8	327	34,6	222	23,0	150	15,9	33	3,7	97	10,9
2	256	26,7	283	30,0	242	25,2	175	18,5	61	6,8	153	17,1
3	295	30,8	242	25,6	292	30,3	328	34,7	227	25,5	314	35,2
4	47	4,9	59	6,2	145	15,1	218	23,1	370	41,5	249	27,9
naredi dovolj	36	3,8	34	3,6	62	6,4	73	7,7	200	22,4	78	8,8
skupaj	960	100	946	100	963	100	945	100	891	100	892	100

Vir: Sedmak M., Kralj A., 2006

Rezultati raziskave, ki se nanašajo na razsežnost pojava nasilja v družinah, potrjujejo ocene nevladnih organizacij in kažejo na nižjo stopnjo zaupanja v uspešnost delovanja države in vladnih organizacij (policija, centri za socialno delo) ter višjo stopnjo zaupanja v uspešnost delovanja nevladnih in prostovoljnih organizacij

Še nekaj podatkov iz raziskave:

- skoraj polovica (45,5%) anketirancev meni, da je nasilje v družini pogost pojav;
- 32,7% jih meni, da je zaseben problem, 67,3% pa odgovarja, da gre za širši družbeni problem;
- nasilje v družini je osebno doživelo 23,7% ljudi, od tega jih je 73% žrtev nasilja že v otroštvu, 38,6% so bili žrtve nasilja kot odrasli, 17,6% pa je doživelo nasilje tako v otroštvu kot tudi kasneje;
- osebe z izkušnjo družinskega nasilja so v največ primerih, in sicer 66,5% doživele psihično nasilje, sledi fizično nasilje z 63%, ekonomsko nasilje 7,7% in spolno nasilje 3,7%;

- tretjina, 33,1% vprašanih, pozna vsaj eno družino, v kateri je klofuta otroku običajen način kaznovanja;
- 18,4% jih meni, da je za ohranitev družine vredno pretrpeti tudi kakšno klofuto;
- 48,5% vprašanih se popolnoma strinja, da nasilje v družinah ostaja skrito za "štirimi stenami" doma;
- več kot polovica, 54,8%, jih meni, da je na voljo premalo informacij o tem, kam se žrtve nasilja lahko obrnejo po pomoč;
- 55,7% vprašanih bi takoj poklicalo policijo, če bi sosed pretepal otroka, 48,5% pa bi jo poklicalo, če bi vedeli za izvajanje psihičnega nasilja nad otrokom;
- večina, 87,7%, odgovarja, da imajo mediji pri obveščanju javnosti pozitivno vlogo,
- glede preventivnih akcij je kar 81,1% respondentov mnenja, da bi bila uvedba strožjih kazni za povzročitelje daleč najbolj učinkovita. Najmanj učinkovita akcija pa se jim zdi deljenje letakov, jumbo plakati, radijski oglasi in spletno oglaševanje;
- večina - 97,9% - jih je seznanjena z obstojem anonimnih telefonov in društev za pomoč žrtvam nasilja v družini;
- v primeru, da bi postali sami žrtev nasilja v družini, bi se 39,1% vprašanih najprej obrnilo na svoje prijatelje, 36,7% na policijo, 30,8% na drugega družinskega člana, 26,5% na CSD ali svetovalno službo, 22,2% na enega izmed anonimnih telefonov, na osebnega zdravnika ali specialista pa 13,8%.

Govoriti o razsežnosti nasilja, ki se dogaja v zasebnosti domov in za katerega, sodeč po rezultatih raziskave, dobra tretjina odgovarjajočih meni, da gre za »zasebni problem družine« (32,7%), ni preprosto. Pri tem ne smemo spregledati vplivov še vedno obstoječih tradicionalnih in patriarhalnih percepcij ter pripisovanje dela krivde za storjeno dejanje žrtvi nasilja (v smislu: »dobila je, kar si je zaslužila«, »je že iskala«, »kaj pa jezika«). Posledica tega pa je manjše število prijav nasilnih ravnanj v družinskem okolju in molk.

7. UKREPI IN PROGRAMI PREPREČEVANJA

Že v ustavi se Republika Slovenija obvezuje, da bo naredila vse za dobro otrok in da bo preprečila nasilje in izkoriščanje. Temeljni cilj na področju obravnave in zaščite otrok pred zanemarjanjem, nasiljem in zlorabami je zato doseči, da se preprečevanje vseh oblik nasilja nad otroki ter zaščita žrtev prepozna kot eno od prednostnih nalog države. Država mora namreč v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah zagotoviti pravico vsakega otroka, da je zaščiten pred vsemi oblikami zanemarjanja, zlorabe, izkoriščanja ter nasilja in sicer na način, kot je določeno v Konvenciji o otrokovih pravicah.

Mikuš–Kosova (1997: 81) pravi, da so programi preprečevanja trpinčenja otrok usmerjeni predvsem v:

- izobraževanje staršev o potrebah otrok in razvojnih značilnostih njihovega vedenja;
- večanje občutljivosti staršev o potrebah otrok in o razvojnih značilnostih njihovega vedenja;
- večanje občutljivosti staršev o tem, kako naj se obvladajo in reagirajo, ko začutijo jezo, bes do otroka;
- izboljšanje odnosov in komunikacije v družini;
- zmanjšanje stresnih okoliščin, ki delujejo na družino.

Na področju ukrepov za zmanjševanje nasilja Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, v nadaljevanju MDDSZ, izvaja *Nacionalni razvojni program za izboljšanje položaja otrok*, v nadaljevanju NRPO, v RS za obdobje 2005-2015. Temeljni cilj je opredeliti vizijo prihodnosti slovenskih otrok ter oblikovati usmeritve in ukrepe za njeno uresničitev. NRPO je po sprejetju *Resolucije o temeljih oblikovanja družinske politike* (1993) prvi dokument, ki bo zapolnil vrzel na področju integracije otroka, mladostnika in družine kot celote.

V okviru preprečevanja nasilja nad otroki je zelo pomembno tudi, da se otroke seznanijo z njihovimi pravicami in možnostmi uveljavljanja in seveda zagotavljanja le-teh. V ta namen obstaja vrsta priročnikov, v katerih je na otroku razumljiv način zapisano, kaj nasilje sploh je, kam se naj obrnejo po pomoč, komu naj povedo...

Tako je bil v partnerstvu med MDDSZ in Ministrstvom za šolstvo in šport marca 2006 prvič izveden skupen projekt z naslovom »Odrasli smo tu, da ti pomagamo« za vso osnovnošolsko populacijo v Sloveniji. V okviru projekta so vsi osnovnošolci prejeli informativne zloženke s ključnimi informacijami o tem, katere oblike nasilja obstajajo, v njej so navedeni kontakti za svetovanje in pomoč ter ključno sporočilo, da naj se v primeru nasilja obrnejo na odraslo osebo, ki ji zaupajo, da jim bo pomagala iz nasilne situacije. Poleg tega je bila ena razredna ura posvečena izključno osvetlitvi problematike nasilja, vzrokov in posledic nasilnih odnosov in oblikam pomoči. Na ta način so dobili učenci informacije o njihovih temeljnih pravicah in o spoštovanju pravic drugih, znanja, kako prepoznati nasilje in kako ravnati, če doživljajo, opazujejo ali izvajajo nasilje ter informacije, na koga se obrniti po pomoč v primeru nasilja, bodisi da se dogaja v šoli, na igrišču ali doma.

Na podlagi 11. člena Zakona o preprečevanju nasilja v družini je Državni zbor Republike Slovenije leta 2009 sprejel *Resolucijo o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009 – 2014*. Resolucija je strateški dokument, ki določa cilje, ukrepe ter ključne nosilce politike za preprečevanje in zmanjševanje pojava nasilja v družini v Republiki Sloveniji za obdobje od leta 2009 do 2014. Temeljna cilja dokumenta sta povezati ukrepe različnih resorjev ter zagotoviti učinkovito izvajanje aktivnosti za zmanjšanje nasilja v družini, in sicer tako na ravni prepoznavanja kot tudi preprečevanja nasilja v družini. Konkretna naloga in aktivnosti za doseganje ciljev in izvajanje posameznih ukrepov bodo opredeljene v akcijskih načrtih (12. člen ZNPD), ki bodo izdelani vsaki dve leti in bodo tudi natančno določali časovne roke ter načine izvedbe posameznih aktivnosti (Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini, 2008).

Pristop k obravnavi nasilja mora biti tudi aktiven, saj je le tako možna učinkovita implementacija zakonov. Prav zagotavljanju učinkovitega izvajanja zakonov bi bilo potrebno posvetiti še posebno pozornost, saj se je tudi v drugih državah neučinkovito izvajanje sicer primernih zakonov izkazalo za pereč problem. Potrebno je poskrbeti za ustrezno nadzorovanje in sankcioniranje dejanj nasilja, pri čemer se je kot izjemno pomembno izkazalo aktivno sodelovanje med institucijami, povezanimi z obravnavo nasilja v družini, zlasti vzajemno informiranje in posredovanje podatkov. K

učinkovitemu spopadanju s problemom nasilja v družini lahko veliko pripomore izobraževanje na različnih področjih, tako izobraževanje osebja, ki pri svojem delu prihaja v stik z osebami z izkušnjo nasilja, kot tudi vključevanje vsebin s področja nasilja v splošno izobraževanje. Prav tako pomembne so tudi akcije za osveščanje javnosti in primerna obravnava problema nasilja v družini s strani medijev (Nasilje v družinah – pregled dobrih praks in priporočila, 2006).

Nasilje ni in ne sme biti zgolj problem posameznikov, zato je nujno treba govoriti na glas in ob pomoči državne politike oblikovati prakso, ki bo v prvi vrsti usmerjena v pomoč žrtvam. Žal se prepogosto dogaja, da so v imenu oziroma pod pretvezo človekovih pravic dodatno zaščiteni storilci, medtem ko žrtev nasilja postane tudi žrtev sistema. Na osnovi pregledanih praks se je izkazalo zlasti, da je učinkovito predvsem sistemsko, torej celovito spopadanje z nasiljem v družini, pri čemer zagotavlja najširši okvir prav celovito zastavljena in primerno spremenjena zakonodaja. Pri vsem tem pa imajo zelo veliko vlogo tudi mediji, ki sicer včasih zadeve »napihnejo« do te mere, da si je javnost neenotna o tem, kdo je sploh kriv za nastalo situacijo, institucije valijo krivdo ena na drugo, na žrtev pa se navadno pozabi.

8. ZAKLJUČEK

Zlorabe otrok se dogajajo vsakodnevno in so univerzalne, ne glede na spol, raso, narodnost, veroizpoved... Zasledimo jih tako v revnih kakor tudi v bogatih družbah. Pogosteje se sicer problem nasilja navezuje na nižje socialno-ekonomske sloje, predvsem zaradi večjih stresov v takih družinah, ki so povezani z revščino, stanovanjsko stisko in drugimi prikrajšanostmi. Kljub temu tu ne moremo mimo dejstva, da je nasilje pogosto prisotno tudi v višjih socialno-ekonomskih skupinah in družinah, ki v okolju uživajo sloves »ugledne družine«, le da je tu nasilje zaradi ugleda družine prepogosto skrito očem javnosti in ga je zato težje ugotavljati in odkrivati. Čeprav prepoznavanje nasilja nad otroki narašča, pa vendarle večji del ostane neprepoznan ali nepriznan. Običajno ne gre samo za enkratno dejanje, temveč gre za način medsebojnih odnosov in dogodkov, ki se lahko začnejo že v ranem otroštvu ali šele v adolescenci. Pogosto se zlorabljeni otroci ne zavedajo, da se z njimi dogaja nekaj, kar je narobe. Ker ne poznajo drugačnih okoliščin odraščanja, nehote sklepajo, da je to običajna izkušnja.

Slovenija je sicer v minulih letih naredila korak naprej, saj je leta 2004 sprejela novelo Zakona o policiji, po kateri je možna prepoved približanja storilca nasilja žrtvi in kraju njenega bivanja. Ukrep je sicer časovno omejen (48 ur s strani policije, 10-60 dni po odločbi preiskovalnega sodnika). Seveda pa morajo ta čas izkoristiti institucije, da pomagajo družini, ki je stopila na pot pomoči. Prav tako je Slovenija prepletana z mrežami pomoči, centri za socialno delo imajo regijske koordinatorke (12) za reševanje nasilja v družini, prihaja do sodelovanja in povezovanja vseh služb. Sprejela je nov Kazenski zakonik in Zakon o preprečevanju nasilja v družini, razne resolucije, akcijske načrte, smernice... Javnost in strokovne službe se vse bolj ukvarjajo s temo nasilja staršev nad otroki.

Kljub vsemu se je problem, ki sem ga izpostavila že v uvodu, potrdil, saj se podatki o nasilju staršev nad otroki v Sloveniji ne spremljajo koordinirano, sistematično in celovito. Dodaten problem, ki se pojavi ob poskusih statističnega ovrednotenja pogostosti nasilja v družinah, je vsekakor razdrobljeno vodenje podatkov o pojavu: policija evidentira samo primere prijavljenih nasilnih dejanj, v zdravstvenem sistemu

se evidenca vodi ločeno, vendar samo za žrtve, ki so poiskale pomoč v ambulantah, nevladne organizacije in društva ocenjujejo razsežnost pojava prek stikov z žrtvami nasilja, ki se obrnejo nanje, itd. Enotnih statističnih podatkov o pojavih nasilja v družinah v Sloveniji tako ni. Primanjkujejo tudi podrobne analize oziroma raziskave o razsežnosti pojavnosti in oblik nasilja v družini.

Glavni izziv Republike Slovenije je torej vzpostavitev sistema zbiranja in spremljanja kazalcev o nasilju staršev nad otroki, kajti le s pomočjo ustreznih podatkov je mogoče oblikovati in izvajati ustrezno in celostno politiko preprečevanja nasilja nad otroki v družini.

Na podlagi analize o količini statističnih podatkov, s katerimi razpolagajo posamezne institucije, ugotavljamo, da sedanji način reševanja nasilja ni učinkovit, saj med institucijami ni zadostnega medsebojnega povezovanja in obveščanja. Institucije (vladne in nevladne) nimajo napisanih ustreznih protokolov oziroma pravil, kako ravnati v primeru nasilja nad otrokom in mladostnikom. Med institucijami ni potrebnega konsenza o načinu ravnanja z otrokom – žrtvijo nasilja, procesi pomoči so pogosto odvisni od osebne angažiranosti strokovnih delavcev, zato je potrebna ustrezna državna politika, ki narekuje celovit pristop na nacionalni ravni. Predvidevamo, da bo seveda v določenem časovnem obdobju omenjen problem poskušal rešiti ZPND, saj določa aktivnosti posameznih pristojnih služb (vladnih in nevladnih) v samem procesu reševanja nasilja in njihovo medsebojno sodelovanje.

Nasilje v družini je resen problem družbe, ki ga je mogoče rešiti samo s sodelovanjem različnih strok ter vladnih in nevladnih organizacij, s prilagoditvijo zakonodaje in postopkov, ki bodo žrtvam prijazni in jim bodo omogočali rešitev iz sedanjega položaja in življenje brez nasilja v družini.

Družinsko nasilje je pogosto skrito, predstavlja tabu temo in javnost zanj izve, ko je za žrtve včasih že prepozno. Iz številnih tragedij se moramo naučiti, da je potrebno problemom posvetiti pozornost, se opredeliti do ničelne tolerance in k temu cilju usmerjati vse službe, ki se poklicno z njim srečujejo. Ljudi je potrebno poučiti, saj je preventiva boljša od kurative.

Nasilje je bilo, je in še bo prisotno v družini, še več, postalo je del družbene problematike, ki jo je potrebno reševati odgovorno in celostno, predvsem pa takoj, ko

zanjo izvemo. Vprašanje, ali je v zadnjem času zlorabe več, je predmet številnih razprav. Pri tako prikrivanem in zanikanem pojavu je težko ugotavljati njegovo pogostost, tako za pretekli kot sedanji čas. Brez dvoma je danes več priložnosti, da se o njem spregovori, več poguma za soočenje z njim, več možnosti, da do besede pridejo tudi otroci.

9. LITERATURA IN VIRI

9.1. Monografije in članki

1. Bain, O., Sanders.M. (1996): *Ko pride na dan: vodič za mlade, ki so bili spolno zlorabljeni*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke in starše: Co Libri.
2. Bašič, K. (1997): *Trpinčen otrok in delovanje policije*. V: *Trpinčen otrok* (str. 102-129). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.
3. Bergant, M. (1981). *Družina-zakon-ljubezen na razpotjih*. Ljubljana: ČGP Delo.
4. Bezenšek, J. (1998). *Državljska kultura*. Ljubljana: DZS.
5. Bouwkamp, R. (1996): *Psihosocialna terapija pri spolni zlorabi v družini*. Logatec: Firis.
6. Bučar-Ručman, A. (2004). *Nasilje in mladi*. Novo mesto: Klub mladinski kulturni center.
7. Čagran Branka in dr. (2008). *Priročnik za izdelavo diplomskega dela (3. izpopolnjena izdaja)*.Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta.
8. Čonč, M. (1997): *Vloga nevladnih organizacij pri preprečevanju zlorabe otrok*. V: *Trpinčen otrok* (str. 198-217). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.
9. Dobnikar, M. (2001): *SOS telefon: za ženske in otroke - žrtve nasilja*. Priročnik za svetovalno delo z ženskami in otroki, ki so doživeli nasilje. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
10. Drobnjak, Z. (1998): *Problematika odkrivanja in obravnave zlorabe otrok*. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
11. Gorišek, M. (1999): Spolna zloraba otrok. *Zdravstveno varstvo*, 38 (3/4), 112 – 118.
12. Filipčič, K. (2000). Miti o nasilju v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51 (3), 197-206.
13. Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.
14. Filipčič, K. (2008). *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*. Ljubljana: Založba GV.

15. Forward, S. (2001). *Strupeni starši: rešite se bolečine zapuščine staršev in zaživite svoje življenje*. Ljubljana: Tangram.
16. Gelles, R. (1993). Family violence. V Finkelhor, D., Gelles, R., Hotaling, G., Straus, M. (Ur.), *Family violence: prevention and treatment* (str. 11-20). Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
17. Kanduč, Z.; Korošec, D.; Bošnjak, M. (1998). *Spolnost, nasilje in pravo*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni Fakulteti in Urad za žensko politiko.
18. Kanduč, Z. (1999). *Nasilje nad ženskami in kazensko pravo – zgrešeno srečanje?* V Kozmik, V., Dobnikar, M. (Ur.). *Dosje: Nasilje nad ženskami*. Ljubljana: Urad vlade Republike Slovenije za žensko politiko.
19. Kanduč, Z. (2001a). Družina in nasilje: nasilje družine in nasilje v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52 (1), 11-20.
20. Kanduč, Z. (2001b). Vzroki, razlogi in okoliščine družinskega nasilja: viktimološki pogledi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52 (2), 109-121.
21. Kazenski zakonik, Uradni list RS, št. 55/2008.
22. Končina – Petermel, M. (1998). *Pomoč otrokom, ko straši odpovedo: družinsko-pravni vidik*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
23. Kozmik, V., Dobnikar, M. (1999). *Dosje: nasilje nad ženskami*. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
24. Kuhar, R. in drugi (1999). *O nasilju*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.
25. Mezak, S. (1994): *Skrivnostno življenje otrok, ki so doživeli fizično nasilje*. Didakta, 3 (16/17), 88-100.
26. Mikuš Kos, A. (1997). *Psihosocialni vidiki trpinčenja otrok*. V: *Trpinčen otrok*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.
27. Miller, K. (2000). *Otrok v stiski*. Ljubljana: Educy.
28. Musek, J. (1995): *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
29. Nussdorfer, V. (2004). *Nasilje v družini*. *Pravna praksa* (43), 23.
30. Pavlović, Z. (1993): *Psihološke pravice otroka: otrokove pravice onstran pravnega varstva*. Radovljica: Didakta.

31. Pavlović, Z. (1994): Ali naj trpinčenega otroka obravnava pravna ali terapevtska država? V: F. Imperl (Ur.), *Zbornik prispevkov delovne konference o delovanju in sodelovanju strokovnih služb na področju preprečevanja zlorab in zanemarjanja otrok* (str. 39). Logatec: Firis.
32. Pavlović, Z. in dr. (1997). *Slabo ravnanje z otroki v Sloveniji – opažanje in obravnavanje*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani
33. Pečar, J. (1984): Viktimologija družine. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, (35), 135-150.
34. Rener, T. (1995). Ideologije krize. V T. Rener, V. Potočnik, V. Kozmik (Ur.). *Družine različne – enakopravne* (15-23). Ljubljana: Vitrum.
35. Rener, T., Sedmak, M., Švab, A., Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Annales.
36. Rus Makovec, M. (2003). *Zloraba moči in duševne motnje ter poti iz stiske*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
37. Sambolič, D. (2002). Nasilje nad otrokom - star problem v novi preobleki. *Firis*, 10 (3), 10-21.
38. Slovar Slovenskega knjižnega jezika (2005). Ljubljana: DZS.
39. Sedmak, M., Kralj A. (2006). Analiza družinskega nasilja v Sloveniji - predlogi preventive in ukrepov. *Družboslovne razprave*, 23 (53), 93-110.
40. Sieder, R. (1998). Socialna zgodovina družine. Ljubljana: Studia humanitatis.
41. Šelih, A. (1988). *Temeljni problemi pojava trpinčenega otroka*. V: Trpinčen otrok (str. 1-16). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
42. Šelih, A. (1992). *Pravni vidiki otrokovih pravic*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
43. Škrila, D. (2005). Alkohol, agresija in nasilje. *Zdravstveni vestnik*, 74 (9), 535-537.
44. Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
45. Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana. EWO.
46. Tomori, M. (1997). *Nasilje nad otroki-tabu, ki ga lahko odstranimo*. V: Trpinčen otrok (str. 218-221). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.

47. Ule, M., Renar, T., Mencin Čeplak, M. in Tivadar, B. (1999). *Mladina "98" : Kazalci socialne ranljivosti: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede - Inštitut za družbene vede - Center za socialno psihologijo
48. Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 86/1999.
49. Waiss, M., Gallé, I. (1996). *V labirintu spolnih zlorab: delo z žrtvami, storilci starši*. Ljubljana: Forma 7.
50. Zakon o preprečevanju nasilja v družini, Uradni list RS, št. 16/2008.
51. Zakon o policiji, Uradni list RS, št. 107/2006-UPB6.
52. Zakon o socialnem varstvu, Uradni list RS, št. 3/2007-UPB2.
53. Zaviršek, D. (1994). *Ženske in duševno zdravje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
54. Zaviršek, D. (1997). Diskurzi o nasilju in pomoči. *Socialno delo*, 5-6, 329-345.

9.2. Internetni viri

1. *Smernice EU za uveljavljanje in varstvo otrokovih pravic*.
Pridobljeno 02.01.2009, dostopno na <http://www.consilium.europa.eu/>.
2. *RTV Slovenija, 2008*.
Pridobljeno: 12.11.2008, dostopno na <http://www.rtv slo.si>.
3. *Nasilje v družini – pot do rešitev, 2004*.
Pridobljeno 17.11.2008, dostopno na <http://www.varuhrs.si>.
4. *Klofuta, Prepovejmo vsakršno kaznovanje otrok, 2008*.
Pridobljeno: 04.01.2009, dostopno na <http://www.familylab.si>.
5. *Pomoč v primeru nasilja, pridobljeno 04.02.2009*.
Dostopno na <http://www.drustvo-sos.si>.
6. *Letno poročilo policije, 2005*.
Pridobljeno: 18.01.2009, dostopno na <http://www.policija.si/si>.
7. *Sexual Abuse Statistics, 2008*.
Pridobljeno: 14.02.2009, dostopno na <http://www.prevent-abuse.now.com>.
8. *Zveza prijateljev mladine Slovenije*,
Pridobljeno: 31.11.2009, dostopno na <http://sl.zpms.si/programi/tom-telefon/>.

9. *Pomoč v primeru nasilja.*

Pridobljeno 04.02.2009, dostopno <http://www.drustvo-sos.si>.

10. *Uradni list Republike Slovenije, 2008.*

Pridobljeno: 05.02.2009, dostopno na: <http://www.uradni-list.si>.

11. *Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini, 2008*

Pridobljeno: 18.01.2009, dostopno na: <http://www.mddsz.gov.si>.

12. *Nasilje v družinah – pregled dobrih praks in priporočil, 2006.*

Pridobljeno: 31.01.2009, dostopno na: <http://www.mddsz.gov.si>.

13. *Skupno poročilo dela državnih tožilcev, 2005.*

Pridobljeno: 05.02.2009, dostopno na: <http://www.stat.si/letopis/2005>.

14. *Skupno poročilo dela državnih tožilcev, 2007.*

Pridobljeno: 05.02.2009, dostopno na: <http://www.stat.si/letopis/2007>.

15. *Otrokove pravice v Evropi, 1999.*

Pridobljeno: 05.02.2009, dostopno na: <http://www.coe.si/res/dokument/>.